

İsa'nın "Maşiah"a Dönüşümü: Mesihî Yahudilikte Mesihlik Fenomeni

Ramazan ADIBELLİ

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
adibelli@erciyes.edu.tr

Öz

Misyonerlik faaliyetleri sonucunda Hıristiyanlaşan Yahudilerin tekrar Yahudi kimliklerine sarılarak 1970'lerden itibaren örgütlenip meydana getirdikleri Mesihî Yahudilik hareketinin mottosundan biri Yahudi kimliğiyle Hıristiyanlık inancını kaynaştırarak iki din arasındaki farklılıkları aşmaktır. Yahudilik, mesihlik düşüncesini geliştirerek bir inanç ilkesi haline getirirken Hıristiyanlık, Yahudilerin bekledikleri mesihin İsa olduğu düşüncesini akideleştirmiştir. Mesihî Yahudiler ise uzun zamandır beklenen mesihin Yeşua (İsa) olduğunu ve böylece İsa'nın Mesihliği düşüncesiyle Yahudiliğin bağdaştığını ileri sürmektedirler. Bu sürecin nasıl meydana geldiğini tespit etmek ve fenomenolojik bir analiz yapabilmek açısından bu çalışmada, kronolojik sıra takip edilerek Yahudilikteki mesihlik olgusu, daha sonra Hıristiyanlıktaki mesih anlayışı ve son olarak bu iki anlayış ışığında bu iki inanç sisteminin bir senkretizmi niteliğinde olup "Sinagogla Kilise arasında bir köprü" olma iddiasında bulunan Mesihî Yahudilikteki mesihlik inancının temel özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsa, Mesih, Yahudilik, Hıristiyanlık, Mesihî Yahudilik, Yeni Dini Hareket, Senkretizm.

Transforming Jesus into "Messiah": The Idea of Messianism in Messianic Judaism

Abstract

Christianized as a result of the missionary activities, Messianic Jews after remembering their Jewish identity organized in the 1970s the Messianic Judaism movement. One of the motto of the movement is to overcome the differences between Judaism and Christianity by fusing the Christian faith with the Jewish identity. While Judaism, developed the Messianic idea and made it a principle of belief, Christianity stated as a matter of faith that Messiah that the Jews have come to expect was Jesus. Messianic Jews argue that the long-awaited Messiah is Yeshua (Jesus) and that Judaism is compatible with the idea of Jesus' Messiahship. In order to determine whether this process occurred and to make a phenomenological analysis this essay followed a chronological order. The phenomenon of messianism in Judaism, then the messianic understanding of Christianity and finally in the light of these two approaches the main features of Messianic Judaism which seems to be a syncretism of two belief systems and which claim to serve as "a bridge between the Synagogue and the Church" was examined.

Keywords: Jesus, Messiah, Judaism, Christianity, Messianic Judaism, New Religious Movement, Syncretism

Giriş

İsa'nın misyonuna başladığı dönemde Filistin bölgesinde yaşayan Yahudiler arasında bir mesih beklentisinin çok güçlü olduğu ve Hıristiyanlığın ortaya çıkışına bu beklentinin zemin hazırladığı, diğer taraftan da yine mesihin zuhuru, kimliği ve faaliyeti gibi konular etrafındaki görüş farklılıklarının Yahudilikle Hıristiyanlık arasındaki ayrışmaya neden olduğu kabul edilmektedir.¹

Tanah'tan sonra Klasik Yahudiliğin ve bugünkü Ortodoks Yahudiliğin en önemli dini kaynağı olan *Talmud*, *Yeni Ahit*'i kabul etmeyerek Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla hiçbir şeyin değişmediğini ve *Eski Ahit*'in geçerliliğini korumaya devam ettiğini savunuların dayandıkları temel mesnet olmuştur.² Babil *Talmudu*'nda anlatıldığına göre, büyücülük yaptığı için İsa'nın asılmasına karar verilmiş ve cezanın infazından kırk gün önce, büyücülük yaparak İsrailoğullarını dalalete sürüklemekten dolayı taşlanarak öldürüleceği duyurularak lehine tanıklık etmek isteyenlere çağrıda bulunulmuştur. Ancak kendisini savunacak kimse çıkmadığı için İsa, Fısıh bayramı arifesinde asılmıştır. *Talmud*'da İsa takipçilerinden "minim" (heretikler) diye bahsedilirken ilk Hıristiyanların toplantı yerlerine "Benizrefe", kitapları için "boş sahifeler" anlamına gelen "gillayon" tabiri kullanılmıştır. Hıristiyanlar daha sonraları Tanrının ismini başka bir varlığa vererek ona ortak koşmayı ifade eden "şituf" sıfatıyla nitelendirilmiştir. Hıristiyanların kutsal kitaplarına yönelik Yahudi bakış açısını yansıtmaması bakımından Rabbi Tarfon'un görüşü, tipik bir örnek teşkil etmektedir. Hıristiyanlara karşı antipatisini Tarfon, şu şekilde dile getirmektedir:

*"O kitaplar elime ulaştığında, içinde Tanrı isimleri olduğu halde gömmeszem, oğlumu gömmüş olayım. Bir kimse, boğazlamak veya bir yılan sokmak için beni kovalasa, putperestlerin mabedine sığınırım da onların mabedine girmem. Çünkü putperestler Tanrıyı bilmezler de inkâr ederler, bunlar ise bildikleri hâlde inkâr ederler."*³

Yahudilerin Hıristiyanlığa ve özellikle de İsa'ya karşı⁴ bu antipatik yaklaşımı iki din arasındaki temel doktrinal farklılıklardan ve tarih boyunca iki dinin mensuplarının birbirlerine karşı bu farklılıkların neden olduğu tutumlardan kaynaklanmaktadır. Teslis akidesi, Hıristiyanlık inancının merkezini oluştururken Yahudilikte Tanrı mutlak surette Birdir. Diğer taraftan

¹ *Britannica Encyclopedia of World Religions* (Chicago: Encyclopaedia Britannica, 2006), c. 2, s. 722.

² Peter Schäfer, *Jesus in the Talmud* (Princeton: Princeton University Press, 2007), s. 2.

³ Baki Adam, *Yahudilik Açısından Hıristiyanlık ve İslam* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), s. 38-40.

⁴ İsrail Shahak'ın verdiği bilgilere göre Yahudiler için "İsa" adı en iğrenç şeylerin sembolüdür ve bu yaygın anlayış yaşamaya devam etmektedir (İsrail Shahak, *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand Years* (London: Pluto Press, 1994), s. 117). İbranice'de "Yeşu" şeklinde telaffuz edilen İsa adı, "adı sanı batasica" anlamında bir deyim şeklini almıştır. Neturey Karta gibi Siyonizm karşıtı Yahudiler, Theodor Herzl'i bazen "Herzl Yeşu" şeklinde anarlar. Dinci Siyonistlerin yazılarında ise "Nasır Yeşu" ya da "Arafat Yeşu" gibi ifadele rastlamak mümkündür (Shahak, s. 139, dip. 70).

Tanrı'nın bedenleşerek İsa suretinde insan şekline büründüğü inancı (inkarnasyon) antropomorfik Tanrı düşüncesini reddeden Yahudiliğe terstir. Hıristiyanlıktaki diğer bir temel doktrin olan asli günah inancı, yani Âdem ile Havva'nın cennette işledikleri gûnahtan dolayı bu günahın tüm nesillerine sirayet ettiği ve dolayısıyla da insanoğlunun tabiatı itibariyle günahkâr olduğu doktrinini de Yahudilik kabul etmemektedir.⁵ İki dinin inanç esasları arasındaki temel farklardan biri de bu çalışmanın konusu olan mesihlikle ve özellikle de İsa'nın mesihliği ile ilgilidir.

İki bin yıldır Yahudiler, İsa'nın bir bakireden doğmuş tanrısal bir Teslisin parçası olan Tanrı olduğu doktriniyle birlikte onun *Tanah*'taki kehanetleri gerçekleştiren kişi olduğunu, diğer bir ifadeyle Hıristiyanlığın ana dogmasını reddetmektedirler.⁶ Susannah Heschel'in ifadesiyle "İki bin yıldan bu yana Hıristiyanlığın en önemli isteklerinden biri Yahudiler tarafından bir arzu konusu haline getirilmektir. Yahudilerin ihtida etmesi onların İsa'nın kendi kutsal kitaplarındaki kehanetleri tamamladığını kabul edişlerinin ispatı olacaktır".⁷

Gershom Scholem'in dikkat çektiği üzere mesihçilikle ilgili problemlerin tartışması hassas bir durum arz etmektedir. Zira Yahudilikle Hıristiyanlık arasındaki esas ihtilaf bu noktada ortaya çıkmıştır ve halen devam etmektedir.⁸ Mesihlik konusu Yahudi-Hıristiyan diyalogunun önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. İki dinin meşruiyetinin "İsa Mesih midir?" sorusuna verilecek cevap tarafından belirlenecek olması konunun ehemmiyetini gözler önüne sermektedir. Bu soruya verilecek olumlu cevap durumunda Yahudilik çökecektir, aksi halde Hıristiyanlık.⁹ Görüldüğü üzere mesihlik konusu Yahudilikle Hıristiyanlığı ayıran temel inanç noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıralı İsa'nın Mesihliğini reddetmekle Yahudilik sadece Hıristiyan inanç sisteminin merkezi bir

⁵ Leo Trepp, *Judaism and Christianity: Dissent, Disruption and Dialogue* (Springfield: Behram House, 2001), s. 100. Hıristiyanlık ise Yahudiliği nesh ettiğini savunarak onu geçersiz görmektedir. Hıristiyan teologlar Hıristiyanlığın Yahudiliği nesh edişinin ve hükümsüz hâle getirişinin gerekçelerini sekiz maddede özetlemektedirler: 1) İsa'nın vahyi, İsrailoğullarına yapılan vahyi nesh etti, 2) *Yeni Ahit*, *Eski Ahit*'i tamamladı, 3) Tanrı'nın halkı olarak Kilise, Yahudilerin yerine geçti, 4) Yahudilik hükümsüzdür ve ahdi geçersizdir, 5) Sürgün sonrası Yahudilik kanunlara sıkı sıkıya bağlıydı, 6) Yahudiler peygamberlerin ikazlarına kulak asmadılar, 7) Yahudiler, İsa ile ilgili kehanetleri anlamadılar ve 8) İsa'yı öldürenler Yahudilerdir (Padraic O'Hare, *The Enduring Covenant: The Education of Christians and the End of Antisemitism* (Valley Forge: Trinity Press International, 1997), s. 7).

⁶ Susannah Heschel, "Jewish Views of Jesus", (ed.) Gregory A. Barker, *Jesus In The World's Faiths: Leading Thinkers From Five Faiths Reflect On His Meaning* (Maryknoll: Orbis Books, 2005), s. 149.

⁷ Heschel, s. 150.

⁸ Gershom Scholem, *The Messianic Idea in Judaism: And Other Essays on Jewish Spirituality* (New York: Schocken Books, 1995), s. 1.

⁹ Jacob Neusner, *Jews and Christians: The Myth of a Common Tradition* (Binghamton: Global Publications, 2001), s. 49.

doktrinini değil aynı zamanda bizzat Hıristiyanlığı reddetmiş olmaktadır.¹⁰

ABD’de 1960’lı yılların sonlarında ortaya çıkmaya başlayan yeni bir dini hareket, hem Yahudileri hem de Hıristiyanları hayretler içerisinde bırakmıştır. Sonradan “Mesihî Yahudilik” adını alıp örgütlenen bu hareket Yahudi Hıristiyanlardan ya da başka bir ifadeyle Hıristiyan Yahudilerden oluşuyordu. Birçok araştırmacının dikkat çektiği gibi bir zıtların birleşmesi yani Dinler Tarihi literatüründeki *coincidentia oppositorum*’a tekabül ediyordu. Yüzyıllar boyunca birbirinden uzaklaşarak birbiriyle zıtlaşan iki inanç sisteminin bir kavram altında birleşmesi elbette tahmin edilemezdi. Fakat yirminci yüzyılda genç Yahudilerden oluşan gruplar ortaya çıkarak iki din arasındaki farklılıkları aştıklarını ve Yahudi kimliğiyle Hıristiyanlık inancını kaynaştırdıklarını savunmaya başlamışlardır.¹¹

Yahudilik, mesihlik düşüncesini geliştirerek bir inanç ilkesi haline getirmişken Hıristiyanlık, Yahudilerin bekledikleri mesihî İsa olduğu düşüncesini akideleştirmiştir. Mesihî Yahudiler ise uzun zamandır beklenen mesihî Yeşua (İsa) olduğunu¹² ve böylece İsa’nın Mesihliği düşüncesiyle Yahudiliğin bağdaştığını ileri sürmektedirler.

Bu sürecin nasıl meydana geldiğini tespit etmek ve fenomenolojik bir analiz yapabilmek açısından bu çalışmada, kronolojik sıra takip edilerek Yahudilikteki mesihlik olgusu, daha sonra Hıristiyanlıktaki mesih anlayışı ve bu iki anlayış ışığında da bu iki inanç sisteminin bir senkretizmi niteliğinde olup “sinagogla kilise arasında bir köprü”¹³ olma iddiasında bulunan Mesihî Yahudilikteki Mesihlik inancının temel özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. Yahudilikte Mesihlik Olgusu

Yahudilikte çok köklü bir inanç olan mesihlik inancı, özellikle Ortodoks Yahudilerin iman esaslarından biri, bazı dini günlerde, günlük ibadetler ve Şabat ayini esnasında ya da yemeklerden sonra yapılan duaların konusu

¹⁰ Shirley Lucass, *The Concept of the Messiah in the Scriptures of Judaism and Christianity* (London: T & T Clark, 2011), s. 4-5.

¹¹ Yaakov Ariel, “Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism”, *Introduction to New and Alternative Religions in America*, (ed.) Eugene V. Gallagher & W. Michael Ashcraft (Westport: Greenwood Publishing Group, 2006), c. 2, s. 191. Yahudilik ve Hıristiyanlık arasındaki tarihsel farklılıkları aşarak bu iki dini birleştiren nitelikte olma düşüncesi Mesihî Yahudiliğin ilham kaynağı ve hatta varoluş gayesi şeklinde algılanmaktadır (Ariel, “Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism”, s. 213). David Stern’in şu ifadesi bu düşüncüyü net bir şekilde ortaya koymaktadır: “Mesihî Yahudi topluluğu, dünya tarihindeki en feci bölünmeyi, yani Hıristiyanlarla Yahudiler arasındaki kopukluğu gidermenin aracı olacaktır” (Yaakov Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews* (New York: New York University Press, 2013), s. 240-241).

¹² Dan Cohn-Sherbok, *Judaism Today* (New York: Continuum, 2010), s. 100.

¹³ David J. Rudolph, “Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora”, *Encyclopedia of the Jewish Diaspora: Origins, Experiences, and Culture*, (ed.) M. Avrum Ehrlich (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009), s. 146.

haline gelmiştir.¹⁴ Ortaçağın büyük Yahudi kelamcısı Maimonides'in (1135–1204) belirlediği on üç maddelik amentünün on ikinci maddesi, "kâmil bir imanla gecikse de mesihî geleceğine inanmayı ve onu her gün beklemeyi" içermektedir.¹⁵ Maimonides bir taraftan Yahudileri Musa şeriatına bağlı kalarak Tanrının milletlerini kurtarmak üzere bir mesih göndereceğine inanmalarını salık verirken aynı zamanda mesihî çağın ne zaman vuku bulacağı ile ilgili nafîle hesaplamalara girişmemeleri ve mesihlik iddiasında bulunan sahtekârlara kanmamaları konusunda ikazda bulunmaktadır.¹⁶ Maimonides mesihliği bir iman ilkesi haline getirmiş olsa da konunun muğlaklığına dikkat çekmesi ilginçtir:

*"Gelecekte, Mesih kral zuhur edecek Davut hanedanlığını yenileyerek ilk egemenliğine kavuşturacaktır. O, Mabedi inşa edecek ve dağılmış olan İsrailoğullarını bir araya getirecektir... Mesih kralın mucizeler ya da harikuladeliğeler meydana getireceğini, dünyada yeni hadiselere yol açacağını, ölüleri dirilteceğini ya da benzer faaliyetlerde bulunacağını sanmayalım... Mesihî çağda dünyanın doğasının herhangi bir yönünün değişeceğini ya da yaratılış düzeninde bir değişiklik olacağını zannetmeyin... Mesihlikle ilgili kehanetler mecaz niteliğindedir. Mesihî çağda bu mecazların hangi hususları dâhil ettiklerini ve hangi imaları içerdiklerini herkes görecektir... Mesih'ten önce İlyas'ın geleceğini söyleyen bazı bilginler vardır. Bütün bunlar ve benzeri konular meydana gelmeden önce insan tarafından bilinemez çünkü bunlar peygamberlerin sözleriyle belirlenmemiştir ve bilge adamlar ayetlerle ilgili kendi tefsirleri dışında bu konularda bir gelenek oluşturmamışlardır. Dolayısıyla onlar arasında bu konularda ihtilaf vardır. Ne olursa olsun ne bu meselelerle ilgili tartışmalar, ne bu olayların hangi düzende meydana geleceği, ne de onların ince ayrıntısı imanun temel ilkeleri arasında yer alır... Bunlar esas olarak görülmemeli; zira bunları incelemek, kişiye ne Tanrı korkusu ne de sevgisi verir."*¹⁷

¹⁴ R. J. Zwi Werblowsky, "Messianism: Jewish Messianism", *Encyclopedia of Religion*, (ed.) Lindsay Jones (2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2009), c. 9, s. 5977; Cyrus Adler, Emil G. Hirsch, "Shomeneh Esreh", *The Jewish Encyclopedia* (London: Funk and Wagnalls Company, 1904), c. 11, s. 271; Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Kitap, 2001), c. 2 s. 399. Örneğin Yahudi dua kitaplarından birinde yer alan şükran dualarından biri şu niyazla sona ermektedir: "Bizi Mesihî [geleceği] günlere ve gelecek hayata layık eyle" (*The Authorised Daily Prayer Book of the United Hebrew Congregations of the British Empire* (7. bs., London: Eyre and Spottiswoode, 1904), s. 286).

¹⁵ Israel Abrahams, *Annotated Edition of the Authorised Daily Prayer Book* (London: Eyre and Spottiswoode, 1914), s. 90.

¹⁶ M. Friedländer, "Life of Maimonides", *The Guide for the Perplexed by Moses Maimonides: Translated from the original Arabic Text* (2. bs., London: Routledge, 1910), s. xx.

¹⁷ Moses Maimonides, *Mishneh Torah*, Melachim uMilchamot 11-12, erişim tarihi 02.02.2016, http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1188356/jewish/Melachim-uMilchamot-Chapter-11.htm ve http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1188357/jewish/Melachim-uMilchamot-Chapter-12.htm

Maimonides'in mesihî çağın mucizevi olmayan mahiyetine vurgu yapan bu "rasyonalist" mesih doktrini¹⁸ yanında Ortaçağda yürürlükte olan, mucizevi ve doğaüstü unsurlarla şekillenmiş apokaliptik bir mesihlik anlayışı daha bulunuyordu. Yahudilik tarihi boyunca gerilim halinde olan bu iki tür mesihlik tasavvuruna 19. yüzyılda çıkan Reformcu Yahudiliğe mensup düşünürlerin görüşleri eklenmiştir. Örneğin Yeniden Yapılanmacı Yahudiliğin kurucularından biri olan Mordecai Menahem Kaplan'a (1881–1983) göre Mesih gerçek bir şahıs değil, kurtuluş telakkilerinin, evrensel barışın ve daha kusursuz bir insanlık dünyasının sembolüdür. Bu görüşün tam aksine Ortodoks Yahudi bir hareket olarak 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Şabad Lubavitç'in 1951 yılında liderliğine geçen Menachem Mendel Schneerson'un (1902–1994) bizzat mesih olduğuna müritlerin bir kısmı inanmaktadır.¹⁹

Mesihlik konusuyla ilgili farklı ve bazen birbiriyle çelişkili bu gibi tasavvurlar, Maimonides'in de yukarıdaki pasajda vurguladığı gibi Yahudi dini literatüründe konuyla ilgili malzemenin heterojenliğinden ve muğlaklığından kaynaklanmaktadır.²⁰ Bundan dolayı mesihlik, karmaşık ve çözümlenmesi zor bir kavramdır. Çözümlemenin zorluğunun diğer bir yönü –belki de en önemlisi-, Yahudilikteki mesih kavramının ve mesihçilik anlayışının *Tanah*'ta net bir şekilde belirtilmediği için Yahudilerin tarihsel tecrübeleri doğrultusunda semantik alanı zaman içerisinde değişen ve genişleyen dinamik bir kavram oluşuyla ve böyle olmaya da devam edilişle alakalıdır.

Eski Ahit'te *maşiah* terimi otuz dokuz kez geçmekte olup Yunanca çevirisi olan *Septuagint*'te *hristos* kelimesiyle karşılanmıştır ve bu terim, Hıristiyanlıkta adeta İsa'nın diğer bir adı haline gelmiş ve hatta ondan daha sık kullanılır hale gelmiştir. Araştırmacıların çoğu *Eski Ahit*'te *maşiah* teriminin, krallar, kâhinler/din adamları ve peygamberler için Tanrı tarafından özel yani ilahi bir güç ve görev verildiğini ifade etmek için kullanıldığını ve daha sonraları taşıyacağı eskatolojik bir kurtarıcı anlamında olmadığını kabul etmektedirler.²¹ Şanlı bir gelecek ümidini konu

¹⁸ Maimonides'in mesih doktrini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Joseph Sarachek, *The Doctrine of the Messiah in Medieval Jewish Literature* (New York: Jewish Theological Seminary of America, 1932), s. 126-161.

¹⁹ Sara E. Karesh, Mitchell M. Hurvitz (ed.), *Encyclopedia of Judaism*, New York: Facts On File, 2006), s. 324.

²⁰ R. J. Zwi Werblowsky, Geoffrey Wigoder (ed.), *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (New York & Oxford: Oxford University Press, 1997) s. 459.

²¹ Jacques Waardenburg, "Mesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), c. 29, s. 307; Harold Louis Ginsberg, "Messiah", *Encyclopedia Judaica*, (ed.) Fred Skolnik (2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2007), c. 14. s. 111; George Fohrer, *History of Israelite Religion* (Nashville: Abingdon Press, 1972), s. 347, 352; Walter C. Kaiser, *The Messiah in the Old Testament* (Grand Rapids: Zondervan, 1995), s. 15-16; Roland Goetschel, "Les grands courants du judaïsme: De la fin de l'antiquité à l'époque moderne", *Encyclopédie des*

edinen *Eski Ahit* pasajlarının çoğunluğunda ahir zamanda gelecek Davut soyundan bir kurtarıcı kraldan bahsedilmemesi Yahudi teolojisiyle yakından ilgili görünmektedir. Zira İsrailoğulları'nı kurtaracak olan bizzat Yahve'nin kendisidir.²² Tarihleri boyunca İsrailoğulları'nın çeşitli felaketlerin içinden çekip çıkararak, örneğin denizi yararak peşlerine düşen Firavun ordularından kaçmalarını sağlayan, çöllerde kırk yıl hiç çaba sarf etmeden kendilerini yediren içiren ve bu süre sonunda Kudüs'e gelerek mabedi yeniden inşa etmeleri mümkün kılan Tanrı, bütün bunları yaparken İsrailoğulları'nın tarihine doğrudan müdahil olmuş ve herhangi bir aracıya ihtiyaç duymamıştır.

Eski Ahit tarafından *maşiah* terimi ileride gelecek bir kurtarıcıyı ifade etmezken bu kelime kullanılmaksızın gelecekteki ideal bir krala atıfta bulunan kehanetlerde işaret edilen eskatolojik şahsiyetle özdeşleşmiştir. Politik/dünyevi bir karakter arz eden Yahve'nin meshettiği/maşiah kralın²³ eskatolojik ve ideal bir şahsiyete dönüşüm sürecinin ya da diğer biri ifadeyle mesihçiliğin Harold Louis Ginsberg üç evrede özetlenebileceği görüşündedir.²⁴ Birinci evrede Davud'un ve onun soyundan gelenlerin sonsuza dek İsrailoğulları üzerinde hüküm sürmek için seçildiği düşüncesi yer almaktadır. Tanrı, peygamber Natan'a seslenerek Davut'a şunları bildirmesini istemiştir: "Sen ölüp atalarına kavuşunca, senden sonra soyundan birini ortaya çıkarıp krallığını pekiştireceğim. Adıma bir tapınak kuracak olan odur. Ben de onun krallığının tahtını sonsuza dek sürdüreceğim" (II. Samuel 7:12-13). Şu pasajda ise hem tanrısal desteğe dayalı krallık düşüncesi tekrarlanmakta hem de bu desteğin diğer milletlere karşı olduğu vurgulanmaktadır: "Rab kralını büyük zaferlere ulaştırır, meshettiği krala, Davut'a ve zürriyetine sonsuza dek sevgi inayet eder" (II. Samuel 22:51).²⁵

religions, (ed.) Frédéric Lenoir, Ysé Tardan-Masquelier (2. bs., Paris: Bayard, 2000), c. 1, s. 314.

²² William Scott, Jed Silverstein, "The Doctrine of the Messiah", *The Blackwell Companion to Judaism*, (ed.) Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck (Oxford: Blackwell, 2004) s. 247; C. W. Emmet, "Messiah", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, (ed.) James Hastings (New York: Charles Scribner's Sons, 1916), c. 8, s. 570.

²³ Yahudilikte tahta oturacak olan kralın yağ ile meshedilmesi dini bir ayındır. Meshedilen kralın üzerine Tanrının ruhu geliyordu (bkz. I. Samuel 10:10; I. Samuel 16:13). Böylece Yahve'nin kutsallığına iştirak etmiş olan kral kutsal hale geliyor ve bundan dolayı da ona dokunmak tehlikeli addediliyordu. Ancak kralın kutsallık kazanması onun Tanrı'ya denk olduğu değil, tanrısal desteğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Din adamlarının meshedilişinden bahseden metinler Babil sürgünü sonrasında yazılmıştır. Monarşinin ortadan kalkmasından sonra bu metinlerde zikredilen "maşiah" yani mesh edilen kişiyle kastedilen şahıs büyük Yahudi rahibiydi. Daha sonraki dönemlerde mesh edilmenin tüm din adamlarına uygulandığı düşünülmektedir (R. de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament* (2. bs., Paris: Éditions du Cerf, 1961), c. 1, s. 161-162, 171-173).

²⁴ Ginsberg, s. 110-111.

²⁵ Bu pasajın İbrancesinde geçen *maşiah* terimi Kitabı Mukaddes'in önceki Türkçe çevirilerinde "mesih" şeklinde aktarılrken yeni çevirilerde "meshettiği" ifadesi kullanılmaktadır (Krs. *Kitabı*

İkinci evrede, oğlu Süleyman'ın ölümünden sonra Davut'un hanedanlığının İsrail ve Yahuda üzerinde hâkim olacağı, komşu milletleri egemenliği altına alacağı ümidi yeşermeye başlamıştır.

Üçüncü evre ise Yeşaya'nın vurguyu Davut hanedanlığının ebedi oluşundan gelecek kralın niteliklerine kaydırmasıyla başlamaktadır. Geleceğin bu kralının tahtının temeli adalet, alâmetifarıkası adaleti tesis etmek için sarf ettiği çaba olacaktır:

“Çünkü bize bir çocuk doğacak, Bize bir oğul verilecek. Yönetim onun omuzlarında olacak. Onun adı Harika Öğütçü, Güçlü Tanrı, Ebedi Baba, Esenlik Önderi olacak. Davut'un tahtı ve ülkesi üzerinde egemenlik sürecek. Egemenliğinin ve esenliğinin büyümesi son bulmayacak. Egemenliğini adaletle, doğrulukla kuracak ve sonsuza dek sürdürecektir. Her şeye egemen Rabb'in gayreti bunu sağlayacak” (Yeşaya 9:6-7)

Aynı kitabın birkaç bölüm sonrasında adalet vurgusu şu şekilde tekrar edilmektedir: “Davut soyundan biri sadakatle krallık yapacak. Yargılarken adaleti arayacak, Doğru olanı yapmakta tez davranacak” (Yeşaya 16:5).

Burada zikredilen *Eski Ahit* pasajları yanında, Yeşaya 11:1-9, Mika 5:2-6, Zekeriya 9:9 ya da Mezmurlar 2, 72, 110 pasajların eskatolojik kurtarıcıdan bahsettiği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak eskatolojik bir şahsiyet olarak “maşiah” unvanı ve doktrini *Tanah*'ta yer almamaktadır.²⁶ *Tanah* devri kapandıktan sonra (M.Ö. 220) bu terim yaşayan bir krala işaret etmek için değil, İsrailoğullarının egemenliğini yeniden kurup adaletin hüküm sürdüğü bir düzen meydana getirerek insanları kurtuluşa erdirmek üzere gelmesi beklenen müstakbel kral için kullanılmaya başlanmıştır. Böylece mevcut krallar için kullanılan *maşiah* terimi ahir zamanda zuhur edecek eskatolojik bir şahsiyet haline dönüşmüştür.²⁷

Birinci Mabet'in yıkılması (M.Ö. 586/587) akabinde Babil sürgünü ve "İkinci Yeşaya" tarafından mesihi düzenin bir parçası olarak nitelenen Pers kralı Koreş'in izniyle Kudüs'e dönüş Yahudilerin gönlündeki mutlu bir gelecek umudunu pekiştirmiştir.²⁸ Ancak “mesihî” kurtuluş çok uzun sürmemiştir.

Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997), s. 328; *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil): Yeni Çeviri* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2011), s. 51. Bu durum Kitabı Mukaddes'in geneli için geçerlidir (Bkz. *Kutsal Kitap Dizini (Geniş Kapsamlı)* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2004), s. 1470-1471).

²⁶ David Flusser, “Messiah: Second Temple Period”, *Encyclopedia Judaica*, Fred Skolnik (ed.) (2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2007), c.14. s. 111; Werblowsky, , “Messianism: Jewish Messianism”, s. 5974; Joseph Jacobs, Moses Bittenwieser, “Messiah”, *The Jewish Encyclopedia* (London: Funk and Wagnalls Company, 1904), c. 8, s. 505; Marc Saperstein “Introduction”, *Essential Papers on Messianic Movements and Personalities in Jewish History*, (ed.) Marc Saperstein (New York: New York University Press, 1992), s. 8.

²⁷ Waardenburg, s. 307.

²⁸ Sürgün dönüsünde Yahudilerin umudu, Yahve'nin atalarına verdiği sözü yakın zamanda yerine getireceği yönündeydi. Beklenen mesih, ahir zamanda zuhur edecek apokalikptik bir figür olarak değil, Davut soyundan gelip Yahve'nin yeryüzünde hâkimiyetini tesis edecek,

Selevkos hükümdarı IV. Antiokus'un idaresi döneminde (M.Ö. 175–163) şiddetli baskılara maruz kalmaları ve büyük bir hayal kırıklığına uğramaları Yahudilerin tekrar eskatolojik-mesihî ümitlere sarılmalarına yol açmıştır. O dönemde yazıldığı kabul edilen *Daniel Kitabı* (Book of Daniel) bu beklentileri yansıtmaktadır. Ama Makabilerin zaferi ile yeniden elde edilen kurtuluş umudu uzun vadede yine üzücü bir hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. M.S. 66–70 yıllarında "kötülük krallığı" diye nitelendirilen Roma İmparatorluğunun baskıcı tutumuna karşı başlatılan ayaklanmalar Kudüs'ün ve İkinci Mabet'in tahribiyle, 132–135 yıllarındaki Bar Kohba önderliğinde yürütülen isyanın Filistin Yahudiliğinin tahribiyle sona ermesi şüphesiz mesihî beklentilere dayanmıştır ama diğer taraftan bu beklentileri daha da pekiştirmiştir.²⁹

Bar Kohba'nın ölümünden sonra ikinci bir mesih karakteri ortaya çıkmıştır: Yusuf hanesinden çıkacak olan savaşçı Mesih. Bu savaşçı mesih'in Davut hanesinden gelecek olan muzaffer mesihî önceleyeceği, İsrailoğullarını etrafında toplayacağı, Kudüs'e yürüyeceği ve buradaki düşman kuvvetlerini yendikten sonra Mabet'teki ibadeti yeniden hayata geçireceği ve bölgede kendi hâkimiyetini sağlayacağı tasavvur edilir. Bu savaşçı Mesih, kaynakların bir kısmına göre Armilus diğerlerine göre ise Yecüc ile Mecüc'e karşı yürüteceği savaşta mağlup olup vahşice öldürülecektir. Bir görüşe göre onun cesedi Kudüs sokaklarında ortada bırakılacak diğer bir görüşe göre ise Mesih bin Davut gelip onu diriltene kadar patriarkların (İbrahim, İshak, Yakup) bedenleriyle birlikte melekler tarafından saklanacaktır.³⁰ Yusuf hanesinden gelecek olan bu mesih'in acı çeken mesih değil bir savaşçı-şehit olduğu vurgulanmalıdır.³¹

Hem dini hayatların merkezi olan mabetlerini, hem siyasi özerkliklerini hem de yurtlarını kaybeden İsrailoğulları'nın yaşadıkları travmalar, Birinci Mabet'ten sonraki sürgün dönemi ve sonrasında peygamberlerin yazılarında Tanrı'nın Davut hanedanlığının İsrail üzerinde ebediyen hükümran olacağı vadedine dayanarak istikbalde bu vaadin yerine gelmesine vesile olacak ideal bir kral inancına yer verilmesine sebep olmuştur. Yahudilerin kurtarıcı beklentileri Yahudilik tarihi boyunca çeşitli gruplar

seçilmiş halkı bir araya getirecek ve onlara barış, huzur ve refah temin eden bir kraldır (Charles Guignebert, *Le monde juif vers le temps de Jésus* (Paris: Éditions Albin Michel, 1950), s. 171–172).

²⁹ Elaine Rose Glickman, *The Messiah and the Jews: Three Thousand Years of Tradition, Belief, and Hope* (Woodstock: Jewish Lights Publishing, 2013), s. 6; Werblowsky, "Messianism: Jewish Messianism", s. 5974. Werblowsky'ye göre Romalılara karşı M.S. 66–70 yıllarındaki büyük isyana katılan vatanperver Yahudilerin birçoğu mesih devrinin takip edeceği eskatolojik bir savaşa katıldıklarına inanıyorlardı (R. J. Zwi Werblowsky, "Messianism in Jewish History", *Essential Papers on Messianic Movements and Personalities in Jewish History*, (ed.) Marc Saperstein (New York: New York University Press, 1992), s. 42).

³⁰ Jacobs, Buittenwieser, s. 511–512.

³¹ Werblowsky, "Messianism in Jewish History", s. 42.

arasında kaleme alınan ve kabul gören dini literatürde çeşitli ölçülerde ve farklı biçimlerde var olmaya devam etmiştir.³²

Ahir zamanda gelecek bir kurtarıcı olarak tasavvur edilen mesih figürü apokaliptik literatürde ortaya konulmaktadır. *Daniel Kitabı* haricindeki kaynaklar *Kutsal Kitap* apokrifası arasında yer alan eserlerdir. Bu kaynaklarda resmedilen mesih portrelerinin oldukça farklı biçimlerde olmasından dolayı konuyla ilgili bütünlük arz eden bir tablo oluşturmak mümkün değildir. Ancak bu literatürde genel olarak birbirinden farklı iki tip mesih anlayışının resmedildiği görülmektedir. Birinci tipteki mesih anlayışı bu dünyaya aittir ve dolayısıyla realist ve milli bir karakter taşımaktadır. Diğeri ise gelecek dünyayla alakalı olup aşkın ve evrensel niteliktedir. Dolayısıyla bu literatürden ortaya çıkan mesih figürü de çift karakterli bir görünüm sunmaktadır. Davut hanesinden gelen dünyevi bir kralın yanında mevcut olan semavi bir mesih anlayışı yer almaktadır.³³

M.S. 70 yılında Mabet'in yıkılması sonrasında oluşan mesihi beklenti 2 *Baruch* ve 4 *Ezra* apokaliplerinde dile getirilmiştir. 2 *Baruch*'ta suçluların salihler üzerinde hüküm süreceği nefret ve kargaşa döneminin beklentisi yer almaktadır: Savaş ve felaket İsrail üzerine çökecek, sağ kalanlar, son krallığın ordularını mağlup edip milletleri bir araya getirerek yargılayacak ve kötülerini imha edecek olan mesihin eline teslim edilecektir. Mesih sonsuza dek hüküm sürecektir, barış ve sevinç tüm dünyada hâkim olacaktır. Çeşitli tabiat olayları mesihi çağın belirtisi olacaktır: vahşi hayvanlar evcil olacak; muazzam tarımsal üretim büyük bir refah getirecektir. Sonunda ölümler bedensel olarak diriltilecek, iyiler ödüllendirilecek, kötüler ise cezalandırılacaktır.

4 *Ezra*'da yer alan anlatı genel hatlarıyla 2 *Baruch*'ta anlatılanlarla örtüşmektedir. Ancak İsrailoğullarının on kayıp kabilesinin kutsal topraklara dönüşü ve meshedilmiş kral için 400 yıllık süre konuları gibi bazı spesifik eklemeler yapılmıştır. 4 *Ezra*'ya göre nihayetinde mesih de dâhil olmak üzere bütün insanlar ölecektir. Yedi gün boyunca dünya yaratılış safhasında olduğu gibi ölüm sessizliğine bürünecektir. Şu an uyku halinde olan dünya yedi gün sonra uyandırılacak ve tefessüh etmiş olan eski dünya yok olacaktır. Tanrı insanları hesaba çekecek ve kötülerini/günahkârları bir "işkence yeri"nde cezalandırırken salihleri cennetin mirasçısı kılacaktır.³⁴

Tarih boyunca ortaya çıkan farklı Yahudi mezhep ve fırkaları arasında mesihin mahiyeti ve özellikleri, mesihi çağın ne zaman vuku bulacağı, alametlerinin ne olacağı vs. gibi konular hakkında çeşitli görüşler ortaya

³² William Scott, Jed Silverstein, s. 249.

³³ Jacobs, Buttenwieser, s. 508

³⁴ Lawrence H. Schiffman, "Messianism and Apocalypticism in Rabbinic Texts", *The Cambridge History of Judaism, Volume 4: The Late Roman-Rabbinic Period*, (ed.) Steven T. Katz (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), s. 1061. Yahudilikteki eskatolojik mesih ve mesihi çağın özellikleri hakkında bkz. Cihat Şeker, "Yahudilikte Mesihlik İnancı ve Tarihsel Gelişimi", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 63, (2015), s. 181 vd.

çıkmuş ve konuyla ilgili bu görüş ayrılıkları var olmaya devam etmektedir.³⁵ Aynı zamanda şurası da bir gerçektir ki mesih beklentisi Yahudilerin tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur ve bazıları için hala önemini korumaktadır. Bu umut, Yahudiler için acı çekilen günlerde bir teselli kaynağı olmuş ve bazen de olayların gidişatını değiştirmeye yönelik atıldıkları bütün maceralarda güç kaynağı haline gelmiştir. Mireille Hadas-Lebel'in belirttiği gibi Yahudi mesihçiliğinin aldığı bütün şekillerin ortak noktasını umut kavramı oluşturmuştur.³⁶

I. Hıristiyanlıkta Mesih İnancının Dönüşümü

J. H. Charlesworth'a göre "Hıristiyan" kimdir? sorusu sorulsa insanların çoğu şu cevabı verirler: Nasıralı İsa'nın Yahudilerin bekledikleri "mesih" olduğuna inanan kişi. Hıristiyanların, Yahudilerin ve modern dünya vatandaşlarının çoğu bu tanımı benimsemektedirler. Ancak Charlesworth'a göre kusurlu olan bu tanım, şu üç varsayımı içermektedir: 1) Mesih [Hristos] unvanı İsa'yı tamamıyla nitelendirmektedir, 2) Hıristiyanlar bu "Mesih'in [Hristos] neye delalet ettiği hususunda net ve ittifak halindedirler ve 3) İsa zamanında Yahudilerin hepsi ya da hepsine yakını Mesih ya da Hristos'un gelişini beklemekteydiler.³⁷ Charlesworth'un üzerinde durduğu bu hususların hepsi tartışma konusu olmaya devam etse de İsa'nın bizzat bir Yahudi olması ve Yahudi bir muhitte dünyaya gelerek hitap ettiği ve mesajını kabul eden ilk kitlerinin Yahudilerden oluştuğu tarihsel bir olgudur.³⁸

³⁵ Scott, Silverstein, s. 266.

³⁶ Mireille Hadas-Lebel, "Depuis quand existe-t-il un messianisme juif ?", *Bulletin du Centre de recherche français de Jérusalem* 17, (2006), s. 64. Mesihçiliği psikanalitik açıdan ele Jacquy Chemouni'ye göre mesihçiliğin tarihsel tezahürleri onu umut tezahürlerinin prototipi haline getirmektedir. "Mesih karakteri, ister gerçek olsun isterse de ortada olmasın, bu durum hiçbir şeyi değiştirmez; namevcut ya da hayali nitelikte bir şahsiyete inanmak da müntesiplere yön verebilir. Esas olan, tahammül edilemez gerçeklikten korunmak için inanmaktır" (Jacquy Chemouni, "L'espérance : idéal et principe. Approche psychanalytique du messianisme", *Kentron* 11, 2 (1995), s. 19-20).

³⁷ J. H. Charlesworth, "From Messianology to Christology: Problems and Prospects", *The Messiah: Developments in Earliest Judaism and Christianity*, (ed.) James H. Charlesworth (Minneapolis: Fortress Press, 1992), s. 3.

³⁸ Bu olgunun tarihsel boyutunu ortaya koymak güçtür. Zira konuyla ilgili dokümanların neredeyse tamamı dinsel metinlerden oluşmaktadır. İsa'nın hayatıyla ilgili tek bilgi kaynağı olan İnciller ne onun biyografisi ne de sözlerinin objektif birer aktarıcısı olup onun mesajını kabul eden ilk inananların tanıklığından ibarettir (Pierre Geoltrain, "Jésus ou Jésus-Christ", *Dictionnaire de la théologie chrétienne* (Paris: Encyclopaedia Universalis et Albin Michel, 1998), s. 467-468). Diğer taraftan Yahudi ve Hıristiyan yazarların konuyla ilgili perspektif farklılıklarından dolayı objektif bir manzara sunmanın zorluğu daha da artmaktadır. Yahudi yazarların çoğu İsa'yı sahte bir mesih olarak ele alıp Yahudi mesihçiliği bağlamında değerlendirmektedir. Hıristiyan yazarların duruşu ise paradoksal bir durum arz etmektedir. Bir taraftan tıpkı Matta gibi İncil yazarları tarafından Eski Ahit'te İsa'nın geleceğine işaret edebilecek bütün pasajlarda ve özellikle de maşıhtan söz eden pasajlarda söz edilen şahsın İsa olduğu ifade edilirken sonraki dönem Hıristiyan yazarların çoğu ve özellikle de Kilise mensubu yazarlar, Hıristiyanlığın resmi doktrinine bağlı kalarak İsa'yı Yahudi kökenlerinden tamamen koparmaya çalışmakta ve bu bağlamda İsa'nın mesihliğini (hristos), Yahudilikteki maşiah

Yahudi dini literatüründe ve özellikle de *Tanah*'ta pek sık kullanılmamasına karşın "mesih" teriminin, Pavlus'un mektuplarında 270 defa olmak üzere *Yeni Ahit*'te toplam 350 kullanımına rastlandığına dikkat çeken Jacob Neusner'e göre Matta ve Luka gibi İncil yazarları *Tanah*'ı İsa'nın misyonunun, çilesinin ve ölümünün haber kaynağı ve adeta bir kehanet kitabı haline getirmişlerdir.³⁹ Böylece *Tanah* (Hıristiyanlara göre *Eski Ahit*), *Yeni Ahit*'in ve içerisinde ele alınmış İsa figürünün ve bu bağlamda da İsa'nın mesihliğinin temel dayanağı ve meşruluğunun teminatı olmuştur. Luka haricinde hepsi Yahudi olan *Yeni Ahit* yazarları, doğal olarak Yahudilerin mesih tasavvurlarının birçok özelliklerini benimseyerek bunları İsa'ya atfetmiş ve aynı zamanda ona yeni bazı nitelikler eklemişlerdir. Bu yeni niteliklerin başında Yeşaya 53. bapta bahsedilen "Tanrının eziyet çeken kulu" ile İsa'nın özdeşleştirilmesi sayılabilir.⁴⁰ Yeşaya'ya göre "O baskı görüp eziyet çektiyse de ağzını açmadı. Kesime götürülen kuzu gibi kırkıcıların önünde sessizce duran koyun gibi açmadı ağzını. Acımasızca yargılanıp ölüme götürüldü" (Yeşaya 53:78). Yeşaya'da geçen bu pasaja Elçilerin İşleri 8:31'de ve 1. Petrus 2:23-24'te atıfta bulunularak İsa'nın tanrısallığı ve asli günah doktrini doğrultusunda yorumlanmaktadır.

anlayışından tamamen farklı, kendine özgü bir fenomen olarak takdim etmeye çalışmaktadırlar (bkz. Emmet, s. 570). Bu kargaşanın en önemli sebebi Yeni Ahit'te İsa ile ilgili net bir tablonun çizilmemiş olmasıdır. Yeni Ahit'te çizilen tabloya göre İsa'nın mesajına cezp olan insanların İsa'yı ne şekilde algılayacakları hususunda kuşku duymuşlardır. Vaftizci Yahya'ya ve İsa'ya ne şekilde hitap edeceklerini bilmemeleri onu sadece bir mesih olarak algılamadıkları izlenimi uyandırmıştır. Markos İncili'ne göre "İsa, öğrencileriyle birlikte Filipus Sezariyesi'ne bağlı köylere gitti. Yolda öğrencilerine, "Halk benim kim olduğumu söylüyor?" diye sordu. Öğrencileri O'na şu karşılığı verdiler: "Vaftizci Yahya diyorlar. Ama kimi İlyas, kimi de peygamberlerden biri olduğunu söylüyor." O da onlara, "Siz ne dersiniz, sizce ben kimim?" diye sordu. Petrus, "Sen Mesih'sin" cevabını verdi. Bunun üzerine İsa bu konuda kimseye bir şey söylememeleri için onları uyardı" (Markos 8:27-30). Cullmann'a göre bu pasajda Petrus, Şeytanın aracı olarak İsa'yı imtihan etmiştir. Kendisine Yahudilikteki mesihin siyasal rolünün yüklenmesini kabul etmeyen İsa, Petrus'a ikazda bulunmuştur (O. Cullmann, "L'apôtre Pierre instrument du diable et instrument de Dieu: La place de Matt. 16, 16-19 dans la tradition primitive", *New Testament Essays: Studies in Memory of T.W. Manson*, (ed.) A. J. B. Higgins (Manchester: Manchester University Press, 1959), s. 96-101). Bu pasajı tam aksi yönde yorumlayanlara göre yani Petrus'un mesih nitelendirmesini İsa'nın kabul ettiğini savunanlara göre ilk inanlar topluluğunun İsa için "Mesih" unvanı ön planda tutmalarının sebebi, İsrailoğullarının beklentilerini gerçekleştirecek kişinin o olduğuna inanmalarından ve onları selamete ancak onun kavuşturabileceğini göstermek istemelerinden dolayıydı (Edouard Cothenet, "Messianisme: Nouveau Testament", *Dictionnaire des religions*, (ed.) Paul Poupard (Paris: PUF, 1985) s. 1097). Bazı Hıristiyan araştırmacılara göre ise İsa kendisini bir mesih olarak değil, bir peygamber olarak görüyordu (Christian Duquoc, *Messianisme de Jésus et discrétion de Dieu: Essai sur la limite de la christologie* (Genève: Labor et Fides, 1984), s. 153-154). Ernest Renan'a göre ise "Mesih" unvanı olmaksızın hiçbir başarı elde etmesinin mümkün olmadığını anlayan İsa, bu lakabı benimsediği için değil, bir strateji olarak kabul etmiştir (Ernest Renan, *Vie de Jésus* (13. bs., Paris: Calmann Lévy, 1965), s. 267).

³⁹ Jacob Neusner, "Messiah", *The Encyclopedia of Judaism*, (ed.) Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck, William Scott Green (2. bs., Leiden: Brill, 2005), c. 3, s. 1683.

⁴⁰ Helmer Ringren, "Messianism: An Overview", *Encyclopedia of Religion*, (ed.) Lindsay Jones (2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2009), c. 9, s. 5973

Yeni Ahit'teki mesihlik telakkisinin Yahudi mesihçiliğinden diğer bir önemli farkı, mesihin, yani İsa'nın siyasal bir nitelik taşımamasıdır. *Yeni Ahit*, mesihin milli ve politik lider olma özelliğini tamamen reddetmektedir.⁴¹ Bu husus özellikle Yuhanna İncili'nde dile getirilmektedir. Ancak İsa'nın kral olmayı reddetmesine (Yuhanna 6:15) ve vali Pilatus'un "Sen Yahudilerin kralı mısın?" sorusuna "Benim krallığım bu dünyada değildir" diyerek karşılık vermesine (Yuhanna 18:36) rağmen "Yahudilerin kralı" suçlamasıyla (Yuhanna 19:19) idam edilmiş olması ayrıca ele alınması gereken bir paradokstur. İsa'nın *Yeni Ahit*'te resmedilen bu apolitik tavrı ve akıbeti, Yahudilerin mesih beklentilerinin en temel konusuyla çelişmektedir. Zira Yahudilerin ümitleri, Davut hanedanlığını ihya edecek, yıkılan mabedi yeniden inşa edecek ve sürgündeki bütün Yahudileri tekrar Filistin topraklarında toplayacaktı. Zafere ulaşmış bir mesih yerine çarmıha gerilmiş bir şahsiyet olarak İsa, beklentilerin hiçbirini yerine getiremediği için Yahudilerce mesih kabul edilmemiş ve hatta Maimonides gibi Yahudi din bilginleri tarafından ağır eleştiriye tabii tutulmuştur: "Mesihlik iddiasında bulunan ve mahkeme tarafından idama mahkum edilen Nasıralı İsa, Daniel'in kehanetlerinde (11:14) şöyle ima edilmektedir:

*"Bu sırada birçokları Güney Kralı'na karşı çıkacak. Senin halkından bazı zorbalar da, görünüm yerine gelsin diye ayaklanacak, ama yenilgiye uğrayacaklar". Hıristiyanlıktan daha büyük bir ayak bağı olabilir mi? Bütün peygamberler mesihden, İsrailoğullarının kaybolanlarını bir araya getiren, emir ve yasaklara uymaları hususunda onları teşvik eden kurtarıcıları şeklinde bahsetmektedir. Buna karşılık Hıristiyanlık, Yahudilerin kılıçtan geçirilmesine, kalanlarının dağılmasına ve aşığılanmasına, Tevrat'ın tahrif edilmesine, dünyanın çoğunluğunun dalalete sapmasına ve Rab'ten başka bir tanrıya hizmet etmesine neden olmuştur."*⁴²

Hıristiyan teolojisinden kaynaklanan diğer bir fark ise İsa'ya "Tanrı'nın oğlu" denmesidir. Oysa teolojik bakış açıları ya da manevi yaklaşımları ne olursa olsun farklı Yahudi grupların mesih anlayışlarındaki mesih karakteri her zaman beşeri bir varlık niteliği taşımaktadır. Bazen doğüstü özelliklere sahip olsa da Yahudilikteki mesih her zaman Tanrı'nın temsilcisi/vekili olup Hıristiyanlıktaki gibi bir kurtarıcı değildir.⁴³

Ortodoks Yahudiler mesihin geleceğine inanmayı ve onu her gün beklemeyi bir iman ilkesi kabul ederlerken Hıristiyanlar Tanrı'nın "sevgili öz oğlu" İsa'yı mesih olarak gönderdiğine inanmaktadırlar.⁴⁴ Hıristiyan teolojisine göre "Tanrı Oğlu" unvanı, ilk Hıristiyanların "yeni İsrail'i, Yahudi kavminin mesihle ilgili umutlarının İsa'da gerçekleştiği yönündeki

⁴¹ Waardenburg, s. 307.

⁴² Maimonides, http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1188356/jewish/Melachim-uMilchamot-Chapter-11.htm

⁴³ Flusser, s. 112; C. Von Orelli, "Messiah, Messianism", *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, (ed.) Samuel Macauley Jackson (New York & London: Funk and Wagnalls Company, 1910), c. 7, s. 328.

⁴⁴ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri* (çev. Dominik Pamir, İstanbul, 2000), s. 113

inançlarını yansıtmaktadır.⁴⁵ İsa, İsrail'in mesihe ilişkin umudunu, hem kral, hem rahip, hem de peygamber olarak gerçekleştirmiştir.⁴⁶ İncillerde İsa'nın kendisi için en sık kullandığı tabir "İnsanoğlu" terimi olduğu halde Hıristiyan teolojisine göre "Tanrı'nın oğlu" olan İsa, "gerçekten Tanrı kalarak gerçekten insan oldu."⁴⁷ "Tanrı, İsa Mesih'te insan oldu."⁴⁸ Tanrı'nın kendi oğlu olan İsa şeklinde cisimleşerek insan oluşu, tanrısal sevgi (agape) kavramı çerçevesinde izah edilmektedir. Buna göre Tanrı insanları sevmiş ve oğlu İsa'yı insanların ataları ve bu arada kendi atası (Luka 3:23-38) Âdem ve Havva'nın işledikleri ve nesillerine sirayet eden asli günahı bağışlatan kurban olarak, dünyanın kurtarıcısı olarak göndermiştir (bkz. 1. Yuhanna 4:10; 4:14; 3:5). "Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlunu verdi. Öyle ki, O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, ama hepsi sonsuz yaşama kavuşsun" (Yuhanna 3:16).

Birçok bilim adamına göre İsa, bu dünyaya ait olmayan bir krallık vaat ettiği için siyasi çağrışımından dolayı kendisi için "mesih" terimini kullanmayı reddederek yerine "insanoğlu" tabirini tercih etmiştir. Matta İncili yazar(lar)ı ise İsa'yı Davut soyundan gelen ve *Eski Ahit*'te geçen mesih figürüyle ilgili kehanetleri yerine getiren biri olarak göstermek suretiyle onun mesihlik statüsünü ispat etmeye çalışmıştır.⁴⁹

Hıristiyan teolojisinde İsa'nın çarmıhta ölümü, günahı temizleyen bir kefarete olarak değerlendirilirken Yahudiler bunu İsa'nın bir ayıbı ve bir kara leke (disgrace) olarak görmektedirler.⁵⁰ Hıristiyan teologlara göre Hıristiyan inancının orijinalliği Mesih'in iki gelişinden söz ediyor olmasıdır. İsa ilk gelişinde alçakgönüllülük ve acziyet içerisinde bulunmuştur ama ahir zamandaki ikinci gelişinde ihtişam içerisinde olacaktır.⁵¹

Hıristiyanlara göre İsa şu an Tanrı'nın sağında oturmaktadır. Dirileri ve ölüleri yargılamak amacıyla şanlı dünyaya yeniden gelecektir.⁵² Mesih, "yüreklerdeki sırları açığa çıkaracak ve lütfunu kabul etmiş ya da reddetmiş olmalarına göre tüm insanlara hak ettiklerini verecektir."⁵³

⁴⁵ Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş: Dinler Tarihine Katkı* (İstanbul: Ohan Basımevi, 1992), s. 60. Yahudiler ise tam tersini düşünmektedir. Zira Yahudilere göre İsa, mesih ve mesihi çağ ile ilgili kehanetlerin hiçbirini gerçekleştirmemiştir. O, ne Yahudi sürgününe son vermiş, ne Yahudi hâkimiyetini tesis etmiş, ne Davut hükümlerini ihya etmiş, ne Mabet'i yeniden inşa etmiş ne de dünyaya barış ve adalet getirmiştir (Karesh, Hurvitz, s. 325).

⁴⁶ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, s. 116.

⁴⁷ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, s. 123.

⁴⁸ Josh McDowell, Bart Larson, *Mesih İsa'nın Tanrılığı: Kutsal Kitap'a Dayalı Bir Savunma* (İstanbul: Zirve, 2001), s. 59

⁴⁹ Werblowsky, "Messianism: Jewish Messianism", s. 5975; D. H. Wallace, "Messiah", *Evangelical Dictionary of Theology*, (ed.) Walter A. Elwell (2. bs., Grand Rapids: Baker Book House, 1985), s. 711.

⁵⁰ Werblowsky, "Messianism in Jewish History", 50.

⁵¹ Cothenet, s. 1097

⁵² *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, s. 173-174.

⁵³ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, s. 178. Hıristiyan teolojide "parousia" kavramıyla ifade edilen İsa'nın ikinci gelişine ilgili teoloji hakkındaki ayrıntılı bilgi için örneğin bkz. S. J. Duffy, "Parousia in Theology", *The New Catholic Encyclopedia* (2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2003), c. 10, s. 900-902; Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü* (Konya: Yediveren 2002), s. 68 vd.;

II. Mesihî Yahudilikte İsa'nın Yahudi bir Mesih'e Yeniden Dönüşümü

Amerikalı Reformist Yahudi haham Elaine Rose Glickman'ın 2013 yılında çıkan kitabı, günümüz dünyasında Yahudilerin İsa'yı mesih olarak görüp görmedikleriyle ilgili genel kanaati ortaya koymaktadır:

"Böyle bir soru karşısında şu kısa cevabı verebiliriz: 'Hayır.' İsa'nın Mesih olduğu inancı, Yahudiliği Hıristiyanlıktan ve Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki kurtuluş anlayışlarını en çok ayıran şeydir. İsa, ne Mesih için geleneksel olarak gerekli olan silsileye sahiptir, ne de -daha önemlisi- kurtarıcımızdan beklenen görevleri yerine getirmiştir. Çağlar boyunca Yahudiler, İsa'yı yetenekli bir üstattan tehlike bir kâfire varana kadar her şekilde gördüler ama biz onu hiçbir zaman Mesih diye adlandırmadık. Ona Mesih diyenler ne kadar hararetli bir biçimde aksini iddia etseler de artık teslim olmuş Yahudiler olarak kabul edilemezler. Onlar Hıristiyanlığı kabul etmektedirler."⁵⁴

Glickman, her ne kadar açıkça dile getirmese de eleştiri konusu yaptığı kitle özellikle ABD'de çok sayıda cemaate sahip olan ve Yahudilikle Hıristiyanlığı sentezleme amacı güden ve bundan dolayı da hem Yahudiler ve hem de Hıristiyanlar tarafından dışlanan Mesihî Yahudilerdir.⁵⁵

Mesihî Yahudiliğin kökeni 19. Yüzyılda Protestan misyonerlerin Orta Avrupa, İngiltere ve Amerika'daki Yahudilere yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu faaliyetleri yürüten misyonerler haç gibi Hıristiyan sembolleri yerine Davut Yıldızı ve menora gibi Yahudiliğe ait sembolleri ön plana çıkarmışlar ve Hıristiyan inancını kabul etmenin Yahudi kimliğiyle herhangi bir çelişki oluşturmadığını savunmuşlardır. Hıristiyanlığı seçen Yahudilerden oluşan cemaatler oluşturma yönündeki ilk girişimler de misyonerler tarafından gerçekleştirilmiştir. 1850-1870 yılları arasında İbrani Hıristiyan birlikleri kurmak için birçok teşebbüste bulunulmuştur. Bu örgütler hem Yahudiler arasında misyonerlik faaliyetlerini yürütüyor hem de Hıristiyanlığa geçen Yahudilerin kendilerini evlerinde hissetmeleri amacını güdüyordu. Yahudi mühtediler kendi örgütlerini Amerika'da 1860'ta, İngiltere'de ise 1915 yılında kurmuşlardır.⁵⁶

Galip Atasığın, *Hıristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu* (Konya: Sebat, 2001), s. 126-135. Kanonik İnciller, Tanrı'nın nihai müdahalesinin yani kıyametin mahiyeti ya da kronolojisi hakkında sistematik bir öğretisi şeklinde herhangi bir şey ortaya koymamakta, eskatoloji perspektifinden önemli farklılıklar sergilemektedir (R. S. Schellenberg, "Eschatology", *Dictionary of Jesus and the Gospels*, (ed.) Joel B. Green, Jeannine K. Brown & Nicholas Perrin (2. bs., Downers Grove: InterVarsity Press, 2013), s. 238.).

⁵⁴ Glickman, s. 13.

⁵⁵ James S. McLaren, "Messianic Jews", *A Dictionary Of Jewish-Christian Relations*, (ed.) Edward Kessler, Neil Wenborn (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 292.

⁵⁶ Yaakov Ariel, *Evangelizing the Chosen People: Missions to the Jews in America, 1880 – 2000* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2000), s. 220. Misyonerlik faaliyetleri sonucunda 20 yüzyılın ilk çeyreğinde büyük çoğunluğu Avrupa'da olmak üzere Avrupa ve Amerika'da 230.000 civarında Yahudinin Hıristiyanlığa geçtiği tahmin edilmektedir. 19.

20. yüzyılın başlarında birçok Yahudi Hıristiyan, Hıristiyanlığı kabul eden bütün Yahudiler için "İsa'ya İnanan Yahudiler" tabirini kullanıyordu. "Mesihî Yahudilik" (Messianic Judaism / Yehudim Meshihiim) terimi, 1970'li yıllarda ABD'de kendilerini "tamamen Hıristiyan ve tamamen Yahudi"⁵⁷ gören ve böylece Yahudi kimliğiyle Hıristiyanlık kimliğinin aynı anda taşınabileceğini savunan bireyler ve gruplar tarafından benimsenmiştir. Evanjelik misyonerlerin Hıristiyanlaştırdığı bu Yahudilerin dışında Roma Katolikliğini kabul eden Yahudiler, İsrail'de kendilerini "İbrani Hıristiyanlar" (Hebrew Christians) diye adlandıran farklı bir akım bulunmaktadır.⁵⁸

1980–2000 yılları arasında Mesihî Yahudilik gelişerek büyük ve organize bir hareket haline gelmiştir. 2000'lerin başında Amerika'da yaklaşık 400 Mesihî cemaat vardı. Dünya çapındaki Mesihî sinagogların sayısının 500'den fazla olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁹ Yaakov Ariel'in aktardığı bilgilere göre bugün birkaç yüz ailelik Yahudi cemaati barındıran ABD'nin neredeyse her şehrinde Mesihî Yahudi cemaati ya da derneği bulunmaktadır. Bir zamanlar toplam Yahudi nüfusa oranları çok düşük olan Mesihî Yahudilerin sayısı bugün Yeniden Yapılanmacı Yahudilerin sayısından daha fazladır.⁶⁰

1979 yılında *Union of Messianic Jewish Congregations* (UMJC) [Mesihî Yahudi Cemaatler Birliği] kurulmuş ve birkaç yıl sonra 1986'da Mesihî Yahudilerin dünya çapında oluşturdukları bütün cemaatleri ve sinagogları bir çatı altında toplamayı hedefleyen *International Association of Messianic Congregations and Synagogues* (IAMCS) [Uluslararası Mesihî Cemaatler ve Sinagoglar Derneği] teşekkül etmiştir. Rudolph'un verdiği rakamlara göre bu iki kuruluş, diasporadaki Mesihî cemaatlerden iki yüzden fazlasını temsil ederken dünya çapında üç yüzden fazla cemaat de herhangi bir üst kuruluşa mensup değildir.⁶¹

UMJC'nin genel sekreterlik görevini üstlenen Russ Resnik'in ifadesiyle bugün, Mesihî Yahudiler kendilerini "Kilise içerisinde bir Yahudi alt grup

Yüzyılda Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilerin sayısı ise 224.000 civarındaydı (Mitchell L. Glaser, "A Survey of Missions to the Jews in Continental Europe 1900–1950" (Doktora Tezi, Fuller Theological Seminary, Faculty of the School of World Mission, 1998), s. 159).

⁵⁷ Yaakov Ariel, "A Different Kind of Dialogue? Messianic Judaism and Jewish Christian Relations," *CrossCurrents* 243 (2012), s. 324.

⁵⁸ Ariel, "Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism", s. 194-195.

⁵⁹ David Rudolph, "Introduction", *Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations*, (ed.) David Rudolph, Joel Willitts (Grand Rapids: Zondervan, 2013), s. 11.

⁶⁰ Ariel, "Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism", s. 191.

⁶¹ David J. Rudolph, "History of Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", *Encyclopedia of the Jewish Diaspora: Origins, Experiences, and Culture*, (ed.) M. Avrum Ehrlich (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009), s. 138; David Rudolph, "Messianic Judaism in Antiquity and in the Modern Era", *Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations*, (ed.) David Rudolph, Joel Willitts (Grand Rapids: Zondervan, 2013), s. 31–32.

olmak yerine Yahudiliğin bir çeşidi" olarak tanımlamaktadırlar.⁶² Mesihi Yahudilerin, Yeşua'yı kabul etmekle "Yahudiliği kemale erdirdikleri"⁶³ yönündeki inançları aslında onların gerçek Yahudiliğin temsilcileri oldukları imasını içermektedir.

Mesihi Yahudiliğin en eski temsilcilerinden biri olan UMJC delegeleri tarafından Temmuz 2012 tarihinde oybirliği ile kabul edilen inanç bildirgesine göre:

"Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak tecelli eden bir tek Tanrı vardır. Dünyadaki her ilahi eylem, Oğul aracılığıyla Ruhun kudreti içinde icraatta bulunan Baba tarafından gerçekleştirilmektedir... Kitabı Mukaddes'te nakledildiği şekliyle bu Tanrı kendini yaratılış ve İsrail'in tarihinde tecelli ettirmiştir... O, yaratılışın sorumlusu ve idame ettiricisi olarak hizmet etsin diye insanı tanrısal surette yarattı... İnsanlar Tanrıya itaatsizlik ettiler, tanrısal imgeyi lekelediler ve seçkin misyonlarını terk ettiler... Sonuç itibarıyla Tanrının eksiksiz yaratılış gayesi baştan bir hüsrana karşılaştı ve yaratılışla ilgili bütün ilişkiler şiddet ve kargaşa konusu oldu... Tanrı, İsrail'i, Yahudi halkını seçti ve onlarla ebedi bir ahit yaptı ki bunlar dünyadaki bütün milletler için bereket ve kutsallık kaynağı olacak yenilenmiş bir beşeriyetin ilk nüvesi olabilsinler... Tanrı, ahde dayalı bir hayat tarzı olarak İsrail'e mukaddes Torah'ı ve kutsal Toprakları bir miras ve Ahiret lütfunun bir teminatı olarak verdi... Zamanı gelince İlahi Oğul, Yahudi bir bakireden doğan, gerçek ve mükemmel bir İsraili, tüm ulusun tek başına tecessümü ve uygun bir temsilcisi olan bir insan- Mesih Yeşua haline dönüştü. O, Torah'taki mitzvotları [emir ve yasakları] kusursuz yerine getiren kutsal bir tzaddik [dindar Yahudi] olarak yaşadı... Yeşua İsrail ve tüm dünyanın günahları için bir kefarete olarak öldü. Yüceltilmesi için İsrail'e vaat edilen yeniden dirilişin ilk nüvesi olarak ölümünden bedensel biçimde dirildi. O, semaya yükseldi ve İsrail'in Mesihi olarak yaratılışın sonuna kadar sürecek bir yetkiyle Tanrı'nın sağındaki tahta oturdu. Tanrı, Bedensel olarak Mesih'e katılıp İsrail'e vaat edilen Yeni Ahit olgunluğunun ilk temsilcileri olsunlar diye Kutsal Ruh'u Yeşua takipçileri topluluğunun üzerine yağdırdı. Bu ilk dönem Yahudi topluluğuna Tanrı, uluslar arasından ortaklar ilave etti... Mesih'in topluluğu, Yahudi topluluğu ve uluslar içerisinde çeşitli biçimlerde ifadesini bulan tek bir topluluktur... Bütün topluluk içerisindeki birlik ve sevgi, Baba tarafından

⁶² Russell L. Resnik, "Defining Messianic Judaism - A Commentary", *Kesher: A Journal of Messianic Judaism*, erişim tarihi 14.02.2016, http://www.kesherjournal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=423; Gershon Nerel, "The Identity of Jewish Yeshua-Disciples in the State of Israel According to their Written Declarations of Faith", *Kesher: A Journal of Messianic Judaism*, erişim tarihi 14.02.2016, http://www.kesherjournal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=452.

⁶³ Gershon Nerel, "Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews", *Le judéo-christianisme dans tous ses états*, (ed.) Simon Mimouni, F. Stanley Jones (Paris: Cerf, 2001), s. 402.

*gönderilen Tek olarak Yeşua'nın rolünü ve Tanrının İsrail ve uluslar için Mesih'teki gayesini onaylamaktadır..."*⁶⁴

İsa'yı Mesih olarak kabul eden ve onu hem Hıristiyanlıktaki teslis doktrini hem de Yahudilikteki seçilmişlik fikriyle sentezleyen Mesihî Yahudiler, kutsal kitap noktasında Hıristiyanlar gibi hem eski hem de *Yeni Ahit*'i kabul etseler de özellikle "Torah" diye ifade ettikleri *Eski Ahit*'in ilk beş bölümüne özel bir önem atfetmektedirler:

*"Torah, İsrail'e Tanrının armağanıdır. Torah, Yahudi halkının ve dolayısıyla da İsrail'in eskatolojik nüvesini oluşturan Mesihî Yahudi topluluğunun anayasası konumundadır. Her ne kadar Torah, Mesih'e tanık olarak manevi bir besin sağlıyor olsa da uluslar içerisindeki Mesihî topluluklar için aynı role sahip değildir. Torah, herkese evrensel davranış normları ve pratik hayat öğretisi sunmaktadır. Torah her nesilde yeniden uygulanmalıdır ve bu çağda da Yeni Ahit düzenine uygun olmalıdır... Yeşua, Tanrı ve tüm yaratılmışlar arasındaki Arabulucudur ve hiç kimse O'nun aracılığı olmadan Baba'ya gelemesin... Mesih Yeşua bu çağın sonunda Davut'un tahtında sonsuza kadar hüküm sürmek üzere muzaffer biçimde Kudüs'e dönecektir. İsrail'in tamamıyla yeniden tesis edecek, ölüleri diriltecek, Kendisine mensup olan herkesi kurtaracak, Yaşam Kitabında yazılı olmayan ve Kendi huzurunda bulunmayan günahkârları yargılayacak, Mesih'in sonsuza dek sürecek olan hükümlerini içerisinde İsrail ile bütün ulusların birleşeceği son Tikkun Olam'ı [dünya düzenini] tesis edecektir. Bu yeniden tesis, Kendisine mensup olanlara ebedi mutluluk kazandıracaktır. Onlar, tarihi imkânsız mükemmel bir âlemde Tanrı ile karşılıklı merhamet ve dostluk düzeni içerisinde sonsuza dek yaşayacaklardır... Tanah [Eski Ahit] ve Brit Hadaşa [Yeni Ahit] yazıları ilahi ilham ve (gerçek) tam güvenilir olan, Tanrı tarafından Kendi halkına verilen bir hediyedir... İnanç ve amel konusunda bunlar en yüksek ve nihai otorite konumundadır... Yahudi geleneği bizi çağdaş Yahudiler olarak kutsal geçmişimize bağlayan canlı bağlantıyı sağlamakta ve bize bir Mesihî Yahudi hayat ve düşünce tarzı geliştirmek için gerekli kaynakları sunmaktadır. Ayrıca, Hıristiyan teolojik geleneği Mesih'in ortaya çıkışı ve Onun iradesi hakkında zengin açılımlar sunmakta, Mesihî Yahudiler de bu zenginliklerden yararlanmak durumundadır."*⁶⁵

Mesihî Yahudilerin yukarıdaki bildirgesinde görüldüğü üzere mesihlik düşüncesi Mesihî Yahudilerin inanç sisteminde merkezi bir konuma sahiptir. Bu düşüncenin yansıması Mesihî Yahudi kültürün her alanında kendini göstermektedir. Toplu ibadetlerinde önemli bir yere sahip olan müzik ve ilahilerin birçoğu kendi mensupları tarafından yazılmaktadır. Bu ilahilerin çoğu İsrail'in tarihteki rolüyle ilgili olup mesihî bir ümit taşımakta

⁶⁴ UMJC, "Statement of Faith", erişim tarihi 14.02.2016, <http://www.umjc.org/statement-of-faith/>.

⁶⁵ UMJC, "Statement of Faith", erişim tarihi 14.02.2016, <http://www.umjc.org/statement-of-faith/>.

ve "Jesus" değil de "Yeşua" şeklinde telaffuz edilen İsa'yı İsrail'in Kurtarıcısı olarak takdim etmektedir.⁶⁶

Uluslararası Mesihî Cemaatler ve Sinagoglar Derneği'nin (IAMCS) resmi İnternet sitesinde yer alan inanç beyanında Kutsal Kitap'a atıflarla Mesih'ten (fidye ile) Kurtaran [The Redeemer] başlığı taşıyan bölüm altında konuyla ilgili kanaatler belirtilmektedir. Bu beyana göre Kutsal Kitap'ın Mesih'in iki gelişinden bahsettiğine dikkat çekilmektedir: Daniel 9:24-26'te sözü edilen ilk gelişteki amaç günahlara kefarettir, ikinci gelişte ise inananları kendine kabul etmek üzere havada karşılanacağı sözü yer almaktadır (I Sel. 4:13-18; Yuhanna 14:1-6; I Kor. 15:51-57). İkinci gelişte Mesih yeryüzüne inerek Siyon'a gelecektir (Yeşaya 59:20-21; Zekeriya 14:4). Ahir zamanda Tanrının İsrail milleti ve dünyaya ilişkin bir plana sahip olduğu ve İsrail'in fiziki ve manevi restorasyonu/kurtuluşu Mesihî Yahudiliğin temel inançlarından biridir. İsrail'in ulusal restorasyonu, İsrail kavminin kalanlarını dünyanın dört bir köşesinden toplayarak Davut Krallığını yeniden tesis etmeyi içermektedir. İsrail Devletinin kuruluşunun kehanetler doğrultusunda gerçekleştiğine inanılmakta (Hezekiel 34:11-31; 36-39; Hoşea 3; Amos 9:11-15; Zekeriya 12-14; Yeşaya 11; 43; 54; 60-62; 66; Rom. 11:1-34) ve bu olay, çağımızın en büyük mucizelerinden biri kabul edilmektedir.

İsrailoğullarının bekledikleri mesih'in İsa olduğu yönündeki inanç ise şu şekilde ifade edilmektedir:

*"İsrail'in Mesihî Yeşua'ya iman etmiş (anne ya da baba tarafından kan bağıyla İshak ve Yakup silsilesiyle İbrahim'in fiziksel torunları olan) Yahudi halkının Kutsal Kitap'a göre Yahudi olmaya devam ettiğini (Rom. 2:28-29) kabul ediyoruz... İsrail'e Tanrı tarafından verilen Yahudi Kutsal Günlerini Mesih Yeşua'da ve onun tarafından yerine getirildiği şekliyle kutluyoruz. Bizim yerine getirmeye çalıştığımız gerçek "Kutsal Kitap Yahudiliği"nin, yani birinci yüzyıldaki inananların imanının Kutsal Kitap'ta vahyedilen ve nihayetinde Tanrı'nın Oğlu Yeşua Mesih'te tecelli eden tek gerçek Tanrı'ya imanın devamı olduğuna inanıyoruz. Biz, kurtuluşun her zaman "imanla" gerçekleştiğine ve hukuki işlerin ya da doğru eylemlerin hiçbir zaman kimseyi kurtarmadığına inanıyoruz (Yaratılış 15:6; Rom. 2-6; Efes. 2:8-9; İbraniler 11:6, 39)."*⁶⁷

Kendilerini İsa'ya inanan ilk Yahudilerle özdeşleştiren Mesihî Yahudiler,⁶⁸ Pavlus'un mektuplarını yeniden yorumlayarak Kilise'nin yani Hıristiyan

⁶⁶ Ariel, "Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism", s. 208.

⁶⁷ IAMCS, "What We Believe", erişim tarihi 14.02.2016, <http://www.iamcs.org/#/about-us/what-we-believe>. Ebedi hayata giden yolun İsa'yı kurtarıcı olarak kabul etmekten geçtiği, bu gayeye ulaşmak için inanmanın yeterli olduğu ve dolayısıyla da amellerin zorunlu olmadığı yönündeki Mesihî Yahudilerin inancı evanjelist Hıristiyanlarınki ile aynı olması bu hareketi meydana getiren akımın derin etkisini göstermektedir (Ariel, *Evangelizing the Chosen People: Missions to the Jews in America, 1880 – 2000*, s. 241).

⁶⁸ İlk dönem İsa'ya inananlar topluluğunun farklı bir din oluşturmadığı konusundaki argümanların ortaya konulduğu önemli bir çalışma: Dieter Georgi, "İlk Dönem İsa'ya İnananlar Topluluğu: Yahudi İç Göçünden mi İbaretti Yoksa Yeni bir Dini mi Temsil

topluluğunun İsrail'in yerine geçtiğini savunan klasik Hıristiyan "nesh teolojisini" (replacement theology / supersessionism) reddetmektedirler.⁶⁹ Mesihî Yahudi yorumuna göre İsa'nın mesajını kabul eden Gentillere İsrail denmemelidir. Bunlar, "İbrahim'in imanda çocukları" şeklinde nitelendirilmelidir. İhtida eden Gentil, "pagan" anlamında bir gentil olmamakla beraber bir Yahudi de değildir. Yine de imanlı Gentilin Tanrı nezdindeki manevi statüsü İsa'yı takip eden Yahudinininki ile aynıdır. Pavlus'un özellikle Efeslilere Mektubu yeniden yorumlanarak İsrailoğullarının Tanrı tarafından seçilmişliği doktrinini vurguladığı savunulmaktadır. Bu yoruma göre İsa her ne kadar Gentilleri kurtuluşa kavuşturmuş ve böylece bunlar da seçilmişlik nimetine erişmişlerse de Yahudi olmayanların bu seçilmişliği hiçbir surette İsrailoğullarının seçilmişliğini inkâr ya da iptal etmez. İsrailoğullarının seçilmişliği genel seçilmişlik içerisinde özel bir seçilmişliktir. Bu özel seçilmişlik ebedi olup Tanrı tarafından temin edilmiştir.⁷⁰

Mesihî Yahudiler inanç sistemlerinde eskatoloji konusuna vurgu yaparak ahir zamanda Tanrı'nın kurtuluş planında Yahudilerin oynayacağı rolün önemi üzerinde durmaktadırlar.⁷¹ İsrail devletinin kuruluşu, Mesihî Yahudiler tarafından eskatolojik bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yahudilerin vaat edilmiş topraklarda yeniden bir araya gelmesi ve bağımsız bir devletin kurulması Mesih'in ikinci kez gelip yeryüzünde bin yıllık bir krallık kurmasının habercisidir. Mesih gelecek ve Siyon'daki Davut tahtına oturacaktır. Böylece Kudüs dünyanın merkezi haline gelecek ve Tanrının İbrahim, İshak ve Yakup'a verdiği söz yerine gelmiş olacaktır. Bin yıllık barış ve huzur döneminden sonra Dördüncü Dünya Savaşı meydana gelecek ve bunun akabinde de yeni bir yeryüzü ve semavat zuhur edecektir.⁷²

Sonuç

Yahudi dini literatüründe konuyla ilgili malzemenin heterojenliğinden ve muğlaklığından ve özellikle de *Tanah*'ta ve daha sonra *Talmud*'ta bu kavramın net bir şekilde belirtilmemesinden ve Yahudilerin tarihsel tecrübeleri doğrultusunda semantik alanı zaman içerisinde değişen ve genişleyen dinamik bir kavram oluşundan -böyle olmaya da devam

Ediyordu?" (çev. Ramazan Adıbelli), *Bilimname* 15, 2 (2008), s. 205-240. "Yahudi-Hıristiyanlar" diye adlandırılan ilk dönem İsa'ya inananlar topluluğunun Yahudilikten uzaklaşma süreci hakkında özet bilgi için bkz. Ramazan Adıbelli, "Ve Yahudiler, "İsa Mesih, Allah'ın Oğludur" Dediler: Modern Bir Senkretik Fenomen Olarak Mesihî Yahudilik", *Bilimname* 29, 2 (2015), s. 14-17.

⁶⁹ Richard Harvey, "The Current State of Messianic Jewish Thought", *Jews and the Gospel at the End of History: A Tribute to Moishe Rosen*, (ed.) Jim Congdon (Grand Rapids: Kregel, 2009), s. 158,

⁷⁰ Nerel, 408-409; Mark S. Kinzer, Matthew Levering, "Messianic Gentiles & Messianic Jews," *First Things: A Monthly Journal of Religion & Public Life* 189, (2009), s. 46

⁷¹ J. Gordon Melton (ed.), *Encyclopedia of Protestantism* (New York: Facts On File, 2005), s. 374.

⁷² Nerel, 422-423.

edişinden- dolayı mesihlik konusuyla ilgili farklı ve bazen birbiriyle çelişkili tasavvurlar ortaya çıkmıştır.

Yahudilikte tahta oturacak olan kralın yağ ile meshedilmesi dini bir ayındı. *Eski Ahit*'te meshedilen kralın üzerine Tanrının ruhunun geldiği bildirilmektedir. Yağ ile meshedilerek Yahve'nin kutsallığına iştirak etmiş olan kral kutsal bir nitelik kazanıyordu. O, yeryüzünde Yahve'nin meshettiği/maşiah temsilcisi olarak tanrısal desteğe sahip oluyor ve onun adına ve onun adıyla hüküm sürüyordu. *Tanah* devri kapandıktan sonra (M.Ö. 220) *maşiah* terimi, yaşayan bir krala işaret etmek için değil, İsrailoğullarının egemenliğini yeniden sağlayıp adaletin hüküm sürdüğü bir düzen meydana getirerek Yahudileri kurtuluşa erdirmek üzere yakın zamanda gelmesi beklenen müstakbel kral için kullanılmaya başlanmıştır. Babil sürgünü dönüşünde Yahudilerin umudu, Yahve'nin atalarına verdiği sözü yakın zamanda yerine getireceği yönündeydi. Beklenen mesih, ahir zamanda zuhur edecek apokaliptik bir figür değil, Davut soyundan gelip Yahve'nin yeryüzünde hâkimiyetini tesis edecek, seçilmiş halkı bir araya getirecek ve onlara barış, huzur ve refah temin edecek bir kraldı. Beklenen kralın gelmeyişi Yahudiler mesih telakkisi üzerinde önemli bir etki yapmıştır. Zaman içerisinde gelişen *Talmud* gibi tefsir kitaplarında, *4 Ezra*, *2 Baruch* gibi apokaliptik eserlerde ya da *1 Henoch* gibi apokrif kitaplarda ve çok daha sonra ortaya çıkan *Zohar* gibi mistisizm literatürüne ait eserlerde mevcut krallar için kullanılan *maşiah* terimi, ahir zamanda zuhur edecek eskatolojik bir şahsiyet haline dönüşmüştür.

Hıristiyanlığın ya da anakronik olmayan bir ifadeyle İsa'ya inanlar topluluğunun Yahudilikten kopmasına yol açan esas ihtilaf mesihlik noktasında ortaya çıkmıştır. Yahudilik, mesihlik düşüncesini yaşanan tarihsel tecrübeler sonucunda geliştirerek bir inanç ilkesi haline getirirken ileriki safhalarda müstakil bir din haline gelerek kendi teolojisini geliştiren Hıristiyanlık, Yahudilerin bekledikleri maşiahın İsa olduğu düşüncesini akideleştirmiştir. Mesihî Yahudiler ise uzun zamandır beklenen mesihin Yeşua (İsa) olduğunu ve böylece İsa'nın Mesihliği düşüncesiyle Yahudiliğin bağdaştığını ileri sürmektedirler.

Büyük oranda Evanjelist misyonerlerin 19. yüzyıldaki faaliyetleri sonucunda Hıristiyanlığı seçen Yahudiler, Hıristiyanlığı seçmenin kendi Yahudi kimliklerine zarar vermeyeceği telkiniyle karşılaşmışlardır. Bu anlayıştan hareketle özellikle ilk dönemlerde hem yeni mühtediler hem de faydalı bir strateji olarak gördükleri için Hıristiyan misyonerler iki dinin "telifik" edilmesinde bir beis görmemişlerdir. Avrupa'da ortaya çıkan bu fenomen 20. yüzyıldaki tarihsel gelişmeler neticesinde göç yoluyla ABD'ye taşınmıştır. 1960'lı yıllarda gelen özgürleşme hareketleri, Arap-İsrail savaşı vs. gibi olaylar Yahudi mühtedileri yeni bir kimlik arayışına sevk etmiştir. 1970'li yıllarda organize bir hareket haline gelerek Yahudi kimliğini ön

plana çıkararak Mesihî Yahudiler kendilerini “Kilise içerisinde bir Yahudi alt grup olmak yerine Yahudiliğin bir çeşidi” olarak tanımlamaya başlamış ve kendilerinin “dünya tarihindeki en feci bölünmeyi, yani Hıristiyanlarla Yahudiler arasındaki kopukluğu gidermenin aracı” olabilecekleri misyonuyla varoluşlarını anlamlandırmak istemişlerdir.

Kendilerini İsa'nın mesajını kabul eden ilk Yahudilerle özdeşleştiren bugünkü Mesihî Yahudilerin eskatolojileri, Evanjelist Hıristiyanların inançlarıyla aynı yödedir. Hem teolojileri hem de eskatolojileri aynı olduğu için eskatolojik ve apokaliptik bir figür olan mesih konusunda da ortak inançların görülmesi şaşırtıcı değildir. Bunların inancına göre Yeşua, semaya yükselmiştir ve İsrail'in Mesihî olarak yaratılışın sonuna kadar sürecek bir yetkiyle Tanrı'nın sağındaki tahta oturmaktadır. Mesih Yeşua bu çağın sonunda Davut'un tahtında sonsuza kadar hüküm sürmek üzere muzaffer biçimde Kudüs'e dönecektir.

Hıristiyan eskatolojisiyle Mesihî Yahudi mesihçiliği arasındaki fark İsrail ve İsrailoğullarına yapılan vurgudur. Mesihî Yahudilik, İsrailoğullarının seçilmişliği fikrini benimseyerek Kilise'nin yani Hıristiyan topluluğunun İsrail'in yerine geçtiğini savunan klasik Hıristiyan “nesh teolojisini” alt üst etmektedir. Ahir zamanda Tanrı'nın İsrail milleti ve dünyaya ilişkin bir plana sahip olduğu ve İsrail'in fiziki ve manevi restorasyonu/kurtuluşu Mesihî Yahudiliğin temel inançlarından biridir. İsrail'in ulusal restorasyonu, İsrail kavminin kalanlarını dünyanın dört bir köşesinden toplayarak Davut Krallığını yeniden tesis etmeyi içermektedir. İsrail'i tamamiyle yeniden tesis edecek, ölüleri diriltecek, Kendisine mensup olan herkesi kurtaracak, Yaşam Kitabında yazılı olmayan ve Kendi huzurunda bulunmayan günahkârları yargılayacak, Mesih'in sonsuza dek sürecek olan hükümlerini içerisinde İsrail ile bütün ulusların birleşeceği son Tikkun Olam'ı [dünya düzenini] tesis edecektir. Bu yeniden tesis, Kendisine mensup olanlara ebedi mutluluk kazandıracaktır.

Bir taraftan Hıristiyanlığı seçen diğer taraftan Yahudi kimliğini ön plana çıkararak Mesihî Yahudilikteki mesih figürünün Yahudilikteki mesih inancıyla mı yoksa Hıristiyanlıktaki mesih inancıyla mı örtüştüğü sorusu akla gelmektedir. Hem Yahudilikteki maşiah kavramının muğlak oluşu hem Yeni Ahit'te mesih İsa ile ilgili net bir tablonun çizilmemiş olması, bu iki dinin sentezinden meydana gelen bir hareketin mesih telakkisinin senkretik olmasına yol açmıştır.

Yahudilikteki mesih tipolojilerinden aktif/ütöpik, rasyonel/mistik, restorati/eskatolojik hangisi ele alırsa alınsın hepsinin ortak özelliği Yahve'nin Davut'a kendi soyundan bir *maşiah* göndereceği sözüne dayanmaktadır. Yahudiler kendilerinin seçilmiş halk olarak Tanrı'nın lütfuna mazhar olacaklarını düşünürken Hıristiyanlık maşiahi Tanrı'nın oğlu İsa'da somutlaştırarak Tanrı'nın halkı olarak Kilisenin, Yahudilerin yerine

geçtiğini ilan etmiş ve böylece seçilmişliğin kendi müntesiplerine ait olduğunu savunmuştur. Mesihî Yahudiler ise Hıristiyanlıktaki Mesih İsa'yı maşiaha dönüştürüp onu Yahudilerin bekledikleri mesih olduğunu öne sürerek seçilmişliği böylece İsrailoğullarına iade etmeye çalışmaktadırlar.

Mesihî Yahudilerin inançlarının meşruluğunu İsa'nın misyonunu ilk kabul eden Yahudilere dayandırmaları anakronik bir inşa gibi görünmektedir. Hem Yahudilikteki *maşiah* kavramı hem de Hıristiyanlıktaki Mesih İsa teolojisi birer itikadi inşa oldukları için Mesihî Yahudilerin Yeşua Maşiah tasavvurları da kaçınılmaz olarak inşa üzerinden inşa edilen itikadi bir yapıya sahiptir.

Son bir husus olarak Ernest Renan'ın "Mesih" unvanı olmaksızın hiçbir başarı elde etmesinin mümkün olmadığını anlayan İsa, bu lakabı benimsediği için değil, bir strateji olarak kabul ettiği yönündeki görüşünden hareketle Mesihî Yahudiliğin ve onun mesih tasavvurunun da örnek kabul ettikleri İsa'yı Yahudilere kabul ettirmek için tasarlanmış bir proje mi sorusunu gündeme getirmektedir.

Kaynakça

- Abrahams, Israel, *Annotated Edition of the Authorised Daily Prayer Book*, London: Eyre and Spottiswoode, 1914.
- Adam, Baki, *Yahudilik Açısından Hıristiyanlık ve İslam*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.
- Adıbelli, Ramazan, "Ve Yahudiler, "İsa Mesih, Allah'ın Oğludur" Dediler: Modern Bir Senkretik Fenomen Olarak Mesihî Yahudilik", *Bilimname* 29, 2 (2015), s. 9–32.
- Adler, Cyrus, Emil G. Hirsch, "Shomeneh Esreh", *The Jewish Encyclopedia*, London: Funk and Wagnalls Company, 1904, c. 11, s. 270–282.
- Ariel, Yaakov, "Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism", *Introduction to New and Alternative Religions in America*, (ed.) Eugene V. Gallagher, W. Michael Ashcraft, Westport: Greenwood Press, 2006, c. 2, s. 191–221.
- Ariel, Yaakov, "A Different Kind of Dialogue? Messianic Judaism and Jewish Christian Relations," *CrossCurrents* 243 (2012): 318–327.
- Ariel, Yaakov, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, New York: New York University Press, 2013.
- Ariel, Yaakov, *Evangelizing the Chosen People: Missions to the Jews in America, 1880 – 2000*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2000.
- Atasagun, Galip, *Hıristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, Konya: Sebat, 2001.
- Baybal, Sami, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Konya: Yediveren 2002.
- Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul: Gözlem Kitap, 2001, c. 2.
- Britannica Encyclopedia of World Religions*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, 2006, c. 2.
- Charlesworth, J. H., "From Messianology to Christology: Problems and Prospects", *The Messiah: Developments in Earliest Judaism and Christianity*, (ed.) James H. Charlesworth, Minneapolis: Fortress Press, 1992, s. 3–35.
- Chemouni, Jacquy, "L'espérance : idéal et principe. Approche psychanalytique du messianisme", *Kentron* 11, 2 (1995): 5–31.
- Cohn-Sherbok, Dan, *Judaism Today*, New York: Continuum, 2010.
- Cothenet, Edouard, "Messianisme: Nouveau Testament", *Dictionnaire des religions*, (ed.) Paul Poupard, Paris: PUF, 1985.
- Cullmann, O., "L'apôtre Pierre instrument du diable et instrument de Dieu: La place de Matt. 16, 16–19 dans la tradition primitive", *New*

Testament Essays: Studies in Memory of T.W. Manson, (ed.) A. J. B. Higgins, Manchester: Manchester University Press, 1959, s. 94–105.

de Vaux, R., *Les Institutions de l'Ancien Testament*, 2. bs., Paris: Éditions du Cerf, 1961, c. 1.

Duffy, S. J., "Parousia in Theology", *The New Catholic Encyclopedia*, 2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2003, c. 10, s. 900–902.

Duquoc, Christian, *Messianisme de Jésus et discrétion de Dieu: Essai sur la limite de la christologie*, Genève: Labor et Fides, 1984.

Emmet, C. W., "Messiah", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, (ed.) James Hastings, New York: Charles Scribner's Sons, 1916, c. 8, s. 570–581.

Flusser, David, "Messiah: Second Temple Period", *Encyclopedia Judaica*, (ed.) Fred Skolnik, 2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2007, c.14, s. 111–112.

Fohrer, Georg, *History of Israelite Religion*, Nashville: Abingdon Press, 1972.

Friedländer, M., "Life of Maimonides", *The Guide for the Perplexed by Moses Maimonides: Translated from the original Arabic Text*, 2. bs., London: Routledge, 1910.

Geoltrain, Pierre, "Jésus ou Jésus-Christ", *Dictionnaire de la théologie chrétienne*, Paris: Encyclopaedia Universalis et Albin Michel, 1998, s. 467–476.

Georgi, Dieter, "İlk Dönem İsa'ya İnananlar Topluluğu: Yahudi İç Göçünden mi İbaretti Yoksa Yeni bir Dini mi Temsil Ediyordu?", çev. Ramazan Adıbelli, *Bilimname* 15, 2 (2008), s. 205–240.

Ginsberg, Harold Louis, "Messiah", *Encyclopedia Judaica*, Fred Skolnik (ed.), 2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2007, c.14, s. 110–111.

Glaser, Mitchell L., "A Survey of Missions to the Jews in Continental Europe 1900–1950", Doktora Tezi, Fuller Theological Seminary, Faculty of the School of World Mission, 1998.

Glickman, Elaine Rose, *The Messiah and the Jews: Three Thousand Years of Tradition, Belief, and Hope*, Woodstock: Jewish Lights Publishing, 2013.

Goetschel, Roland, "Les grands courants du judaïsme: De la fin de l'antiquité à l'époque moderne", *Encyclopédie des religions*, (ed.) Frédéric Lenoir, Ysé Tardan-Masquelier, 2. bs., Paris: Bayard, 2000, c. 1, s. 293–324.

Gren, William Scott, Jed Silverstein, "The Doctrine of the Messiah", *The Blackwell Companion to Judaism*, (ed.) Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck, Oxford: Blackwell, 2004, s. 247–267.

Guignebert, Charles, *Le monde juif vers le temps de Jésus*, Paris: Éditions Albin Michel, 1950.

Hadas-Lebel, Mireille, "Depuis quand existe-t-il un messianisme juif ?", *Bulletin du Centre de recherche français de Jérusalem* 17, (2006): 52–64.

Harvey, Richard, "The Current State of Messianic Jewish Thought", *Jews and the Gospel at the End of History: A Tribute to Moishe Rosen*, (ed.) Jim Congdon, Grand Rapids: Kregel, 2009, s. 155–184.

Heschel, Susannah, "Jewish Views of Jesus", (ed.) Gregory A. Barker, *Jesus In The World's Faiths: Leading Thinkers From Five Faiths Reflect On His Meaning*, Maryknoll: Orbis Books, 2005, s. 149–160.

IAMCS, "What We Believe", erişim tarihi 14.02.2016, <http://www.iamcs.org/#/about-us/what-we-believe>.

Jacobs, Joseph, Moses Buttenwieser, "Messiah", *The Jewish Encyclopedia*, London: Funk and Wagnalls Company, 1904, c. 8, s. 505–512.

Kaiser, Walter C., *The Messiah in the Old Testament*, Grand Rapids: Zondervan, 1995.

Karesh, Sara E., Mitchell M. Hurvitz (eds.), *Encyclopedia of Judaism*, New York: Facts On File, 2006, s. 323–325.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, çev. Dominik Pamir, İstanbul, 2000, s. 113

Kinzer, Mark S., Matthew Levering, "Messianic Gentiles & Messianic Jews," *First Things: A Monthly Journal of Religion & Public Life* 189, (2009): 43–49.

Kitabı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997.

Kutsal Kitap (Tevorat, Zebur, İncil): Yeni Çeviri, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2011.

Kutsal Kitap Dizini (Geniş Kapsamlı), İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2004.

Lucass, Shirley, *The Concept of the Messiah in the Scriptures of Judaism and Christianity*, London: T & T Clark, 2011.

Maimonides, Moses, *Mishneh Torah*, Melachim uMilchamot 11-12, erişim tarihi 02.02.2016, http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1188356/jewish/Melachim-uMilchamot-Chapter-11.htm ve http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1188357/jewish/Melachim-uMilchamot-Chapter-12.htm

McDowell, Josh, Bart Larson, *Mesih İsa'nın Tanrılığı: Kutsal Kitap'a Dayalı Bir Savunma*, İstanbul: Zirve, 2001.

McLaren, James S., "Messianic Jews", *A Dictionary Of Jewish-Christian Relations*, (ed.) Edward Kessler, Neil Wenborn, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 292–293.

Melton, J. Gordon (ed.), *Encyclopedia of Protestantism*, New York: Facts On File, 2005.

Michel, Thomas, *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş: Dinler Tarihine Katkı*, İstanbul: Ohan Basımevi, 1992.

Nerel, Gershon, "Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews", *Le judéo-christianisme dans tous ses états*, (ed.) Simon Mimouni, F. Stanley Jones, Paris: Cerf, 2001, s. 399–425.

Nerel, Gershon, "The Identity of Jewish Yeshua-Disciples in the State of Israel According to their Written Declarations of Faith", *Kesher: A Journal of Messianic Judaism*, erişim tarihi 14.02.2016, http://www.kesherjournal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=452.

Neusner, Jacob, "Messiah", *The Encyclopedia of Judaism*, (ed.) Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck, William Scott Green,, 2. bs., Leiden: Brill, 2005), c. 3, s. 1678–1707.

Neusner, Jacob, *Jews and Christians: The Myth of a Common Tradition*, Binghamton: Global Publications, 2001.

O'Hare, Padraic, *The Enduring Covenant: The Education of Christians and the End of Antisemitism*, Valley Forge: Trinity Press International, 1997.

Renan, Ernest, *Vie de jésus*, 13. bs., Paris: Calmann Lévy, 1965.

Resnik, Russell L., "Defining Messianic Judaism - A Commentary", *Kesher: A Journal of Messianic Judaism*, erişim tarihi 14.02.2016, http://www.kesherjournal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=423

Ringren, Helmer, "Messianism: An Overview", *Encyclopedia of Religion*, (ed.) Lindsay Jones, 2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2009, c. 9, s. 5972–5974.

Rudolph, David J., "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", *Encyclopedia of the Jewish Diaspora: Origins, Experiences, and Culture*, (ed.) M. Avrum Ehrlich, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009, s. 146–150.

Rudolph, David J., "History of Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", *Encyclopedia of the Jewish Diaspora: Origins, Experiences,*

and Culture, (ed.) M. Avrum Ehrlich, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009, s. 136–139.

Rudolph, David, "Introduction", *Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations*, (ed.) David Rudolph, Joel Willitts, Grand Rapids: Zondervan, 2013, s. 11–18.

Rudolph, David, "Messianic Judaism in Antiquity and in the Modern Era", *Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations*, (ed.) David Rudolph, Joel Willitts, Grand Rapids: Zondervan, 2013, s. 21–36.

Saperstein, Marc "Introduction", *Essential Papers on Messianic Movements and Personalities in Jewish History*, (ed.) Marc Saperstein, New York: New York University Press, 1992, s. 1–31.

Sarachek, Joseph, *The Doctrine of the Messiah in Medieval Jewish Literature*, New York: Jewish Theological Seminary of America, 1932.

Schäfer, Peter, *Jesus in the Talmud*, Princeton: Princeton University Press, 2007.

Schellenberg, R. S., "Eschatology", *Dictionary of Jesus and the Gospels*, (ed.) Joel B. Green, Jeannine K. Brown & Nicholas Perrin, 2. bs., Downers Grove: InterVarsity Press, 2013, s. 232–239.

Schiffman, Lawrence H., "Messianism and Apocalypticism in Rabbinic Texts", *The Cambridge History of Judaism, Volume 4: The Late Roman-Rabbinic Period*, (ed.) Steven T. Katz, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 1053–1072.

Scholem, Gershom, *The Messianic Idea in Judaism: And Other Essays on Jewish Spirituality*, New York: Schocken Books, 1995.

Shahak, Israel, *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand Years*, London: Pluto Press, 1994.

Şeker, Cihat, "Yahudilikte Mesihlik İnancı ve Tarihsel Gelişimi", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 63, (2015): 163–200.

The Authorised Daily Prayer Book of the United Hebrew Congregations of the British Empire, 7. bs., London: Eyre and Spottiswoode, 1904.

Treppy, Leo, *Judaism and Christianity: Dissent, Disruption and Dialogue*, Springfield: Behram House, 2001.

UMJC, "Statement of Faith", erişim tarihi 14.02.2016, <http://www.umjc.org/statement-of-faith/>.

Von Orelli, C., "Messiah, Messianism", *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, (ed.) Samuel Macauley Jackson, New York & London: Funk and Wagnalls Company, 1910, c. 7, s. 323–330.

Waardenburg, Jacques, "Mesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. 29, s. 306–309.

Wallace, D. H., "Messiah", *Evangelical Dictionary of Theology*, (ed.) Walter A. Elwell, 2. bs., Grand Rapids: Baker Book House, 1985, s. 710–711.

Werblowsky, R. J. Zwi, "Messianism in Jewish History", *Essential Papers on Messianic Movements and Personalities in Jewish History*, (ed.) Marc Saperstein, New York: New York University Press, 1992, s. 35–52.

Werblowsky, R. J. Zwi, Geoffrey Wigoder (ed.), *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York & Oxford: Oxford University Press, 1997.

Werblowsky, R. J. Zwi, "Messianism: Jewish Messianism", *Encyclopedia of Religion*, (ed.) Lindsay Jones, 2. bs., Detroit: Thomson Gale, 2009, c. 9, s. 5974–5979.

